

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра обліку та оподаткування

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему: Облік і контроль дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ -
ТРЕЙД»

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0718
Спеціальності облік і оподаткування,
освітня програма облік і аудит

Л.Ю. Яцкевич

Керівник: к.е.н., доцент Лепьохін О.В.

Рецензент: гол.бухгалтер Харламова Г.Ю.

Запоріжжя 2019
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економічний
Кафедра обліку та оподаткування
Освітній рівень магістр
Спеціальність 071 Облік і оподаткування, освітня програма облік і аудит

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Зав. кафедри _____ Н.М. Шмиголь
« ___ » _____ 2019р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Яцкевич Людмилі Юріївні

1. Тема роботи: Облік і контроль дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ - ТРЕЙД» керівник роботи Лепьохін О.В., к.е.н., доцент, затверджені наказом ЗНУ від 04.07.2019 р., № 1111-с.
2. Строк подання студентом роботи 2 грудня 2019 р.
3. Вихідні дані до роботи: спеціальна література, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані, дані фінансової звітності підприємства.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): дослідити теоретико-методичні засади обліку і контролю дебіторської заборгованості; вивчити організацію та методику обліку дебіторської заборгованості в ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»; розкрити методику проведення контролю дебіторської заборгованості на підприємстві та розробити рекомендації щодо вдосконалення методики обліку дебіторської заборгованості та контрольно-аналітичних процедур на ТОВ «ІМПЕРІАЛ - ТРЕЙД».
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень):

1 рис., 22 табл. та 5 формул.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	к.е.н., доцент <u>Лепьохін О.В.</u>	19.08.2019	19.08.2019
2	к.е.н., доцент <u>Лепьохін О.В.</u>	16.09.2019	16.09.2019
3	к.е.н., доцент <u>Лепьохін О.В.</u>	07.10.2019	07.10.2019

7. Дата видачі завдання: 08 липня 2019р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Складання плану роботи, підбір літератури	липень 2019	виконано
2.	Написання вступу	липень 2019	виконано
3.	Виконання першого розділу	серпень 2019	виконано
4.	Виконання другого розділу	вересень 2019	виконано
5.	Виконання третього розділу	жовтень 2019	виконано
6.	Написання висновків	листопад 2019	виконано
7.	Оформлення роботи, одержання відгуку та рецензії	листопад 2019	виконано
8.	Подання роботи на кафедру	грудень 2019	виконано

Студентка _____
(підпис)

М.В. Яцкевич

Керівник роботи _____
(підпис)

О.В. Лепьохін

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____

Ю.М. Уманська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 107 с., 1 рис., 22 табл., 24 додатки, 54 джерела

ДЕБИТОР, ДЕБИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ, РЕЗЕРВ, ОБЛІК, КОНТРОЛЬ, АНАЛІЗ, АКТ ПЕРЕВІРКИ

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів обліку і контролю операцій дебіторської заборгованості.

Об'єкт дослідження – процес обліку, форми та методи контролю дебіторської заборгованості в ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД».

Метою кваліфікаційної роботи є уточнення та обґрунтування особливостей організації і методики обліку і контролю дебіторської заборгованості та розробка наукових і практичних рекомендацій щодо вдосконалення методики її обліку та контрольно-аналітичних процедур.

Методи дослідження: загальнонаукові – аналогія, порівняння, абстракція, вимірювання взаємозв'язків, аналіз, синтез, індукція, дедукція, історичний і логічний підходи (у дослідженні економічної сутності дебіторської заборгованості, аспектів організаційних й методичних положень обліку й контролю операцій з дебіторською заборгованістю); спеціальні методи – статистичних групувань, подвійного запису та балансового узагальнення, економічного аналізу (у дослідженні тенденцій, що склались у галузі), тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретико-методичному обґрунтуванні та вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням обліку та підвищенням ефективності контролю операцій з дебіторами.

У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

– узагальнено теоретичні і практичні питання чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки та документів аналітичного обліку, що дасть змогу накопичувати інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями деталізації й узагальнення;

– уточнено модель співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості та певного інструментарію, який дав би змогу швидко та якісно виявляти негативні явища, що впливають на кількісні й якісні зміни цих заборгованостей;

– розроблено пропозиції щодо проведення тестів внутрішнього контролю та розробки відповідних робочих документів перевіряючого.

Набули подальшого розвитку:

– використання окремої форми бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, для якої властиві єдиний правильний підхід до обліку дебіторської заборгованості та якісний облік короткострокової дебіторської заборгованості;

– ведення аналітичного обліку за кожним видом дебіторської заборгованості в розроблених відомостях аналітичного обліку;

– узагальнення і накопичування аналітичної інформації про дебіторську заборгованість та вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю, що надає можливість вибору її оптимального розміру для кожного окремого підприємства, максимально уникати прострочення термінів її погашення, оптимізації контингенту покупців та замовників, ураховуючи їх платоспроможність.

Отримані результати дослідження спрямовані на вдосконалення методики і організації обліку й контролю дебіторської заборгованості, які можуть бути впроваджені у діяльність ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», що дозволить посилити інформаційну і контрольну функції бухгалтерського обліку та підвищити ефективність управління цими операціями на досліджуємому підприємстві.

SUMMARY

Qualification work: 108 pp., 1 fig., 22 tables, 24 applications, 54 sources

DEBTOR, DEBT, RESERVE, ACCOUNTING, CONTROL,
ANALYSIS, AUDIT ACT

The subject of the research is a set of theoretical, methodological and practical aspects of accounting and control of accounts receivable operations.

The object of the study is the accounting process, forms and methods of receivables control at Imperial-Trade LLC.

The purpose of qualification work is to clarify and substantiate the peculiarities of the organization and methodology of accounting and control of accounts receivable and to develop scientific and practical recommendations for improving its accounting methods and control and analytical procedures.

Research methods: general science - analogy, comparison, abstraction, measurement of relationships, analysis, synthesis, induction, deduction, historical and logical approaches (in the study of the economic nature of receivables, aspects of organizational and methodological provisions of accounting and control of receivables); special methods - statistical groups, double entry and balance sheet generalization, economic analysis (in the study of trends in the industry), etc.

The scientific novelty of the obtained results lies in the theoretical and methodological substantiation and solution of a complex of issues related to improving accounting and improving the efficiency of control of transactions with debtors.

In the course of the research the following scientific results were obtained, which are characterized by scientific novelty:

- generalized theoretical and practical questions of clear and perfect

classification of accounts receivable, unification of methods of its estimation and analytical accounting documents, which will allow to accumulate information about settlements with debtors with different levels of detail and generalization;

- the model of the ratio of accounts receivable and payables and certain instruments was specified, which would allow to identify quickly and qualitatively the negative phenomena that influence the quantitative and qualitative changes of these debts;

- proposals for conducting internal control tests and developing appropriate working documents of the auditor have been developed.

Have further developed:

- use of a separate form of accounting of accounts receivable, for which there is a unique correct approach to accounting of accounts receivable and qualitative accounting of short-term accounts receivable;

- analytical accounting for each type of accounts receivable in the developed analytical accounting information;

- generalization of its accumulation of analytical information on accounts receivable and improvement of the process of managing accounts receivable, which gives the opportunity to choose its optimal size for each individual enterprise, to avoid as much as possible the delay of its maturity, optimization of the contingent of buyers and customers, taking into account.

The results of the study are aimed at improving the methodology and organization of accounting and control of accounts receivable, which can be implemented in the activities of LLC "Imperial-Trade", which will strengthen the information and control functions of accounting and increase the efficiency of managing these operations in the investigative enterprise.

ЗМІСТ

Завдання на кваліфікаційну роботу	
Реферат	
Summary	
Скорочення та умовні позначки	
Вступ.....	12
1 Теоретичні основи організації обліку та контролю дебіторської заборгованості	
1.1 Сутність дебіторської заборгованості та її значення в умовах ринкових відносин.....	16
1.2 Визнання дебіторської заборгованості та її класифікація.....	22
Огляд законодавчих та нормативних документів, які регламентують порядок ведення обліку та контролю дебіторської заборгованості.....	27
2 Організація та методика обліку дебіторської заборгованості в ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»	
2.1 Характеристика діяльності підприємства та оцінка його фінансового стану.....	31
2.2 Організація та оцінка стану обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.....	44
2.3 Порядок документального обліку дебіторської заборгованості...	50
2.4 Аналітичний та синтетичний облік дебіторської заборгованості та її відображення у звітності.....	62
2.5 Удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.....	69
3 Контроль дебіторської заборгованості та удосконалення контрольно-аналітичного процесу в ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»	
3.1 Організаційно-методична підготовка до проведення перевірки	

дебіторської заборгованості на підприємстві.....	75
3.2 Перевірка дебіторської заборгованості на підприємстві.....	81
3.3 Узагальнення результатів контролю та методика складання акту перевірки.....	93
3.4 Реалізація матеріалів перевірки та удосконалення контрольно-аналітичного процесу на підприємстві.....	97
Висновки.....	103
Перелік джерел посилання.....	108
Додаток А Статут.....	114
Додаток Б Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва.....	125
Додаток В Аналітичний баланс.....	126
Додаток Г Класифікація дебіторської заборгованості згідно з П(С)БО 10.....	127
Додаток Д Розрахунок показників оцінки фінансового стану.....	128
Додаток Е Витяг з наказу Про облікову політику підприємства.....	132
Додаток Ж Схема документообороту журнально-ордерної форми обліку.....	134
Додаток И Посадова інструкція головного бухгалтера.....	135
Додаток К Загальна схема бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями і замовниками.....	139
Додаток Л Облікові номенклатури облікового процесу розрахункових операцій з дебіторами.....	141
Додаток М Договір підряду №132.....	142
Додаток Н Акт №1714/кб приймання виконаних будівельних робіт..	146
Додаток П Податкова накладна.....	152
Додаток Р Характеристика основних документів з обліку розрахунків з покупцями та замовниками	153
Додаток С Довідка-розрахунок на видачу авансу на відрядження працівника в межах України.....	154

Додаток Т Звіт про службове відрядження.....	155
Додаток У Довідка бухгалтерії кореспонденції резерву сумнівних боргів.....	156
Додаток Ф Типова кореспонденція резерву сумнівних боргів та авансів виданих.....	157
Додаток Х Журнал-ордер і Відомість по рахунку 36.1, 36.2, 372, 377, 643, 644.....	159
Додаток Ц Акт звірення взаємних розрахунків.....	165
Додаток Ш Оцінка поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній системі обліку.....	166
Додаток Щ Програма і робочий план перевірки фінансово-господарської діяльності.....	167
Додаток Ю Витяг з акту перевірки.....	169
Додаток Я Тест внутрішнього контролю дебіторської заборгованості.....	171

БМР – будівельно-монтажні роботи;
ГКУ – Господарський кодекс України;
МСФЗ – міжнародні стандарти фінансової звітності;
МФУ – Міністерство фінансів України;
НБУ – Національний банк України;
п. – пункт;
пп. – підпункт;
ПДВ – податок на додану вартість;
ПКУ – Податковий кодекс України;
П(С)БО – Положення (стандарт) бухгалтерського обліку;
р. – рік;
СПД – суб’єкт підприємницької діяльності;
ст. – стаття;
ТМЦ – товарно-матеріальні цінності;
тис. грн. – тисяч гривень;
ЦКУ – Цивільний Кодекс України;
ч. – частина.

ВСТУП

На сучасному етапі радикальних реформ, що здійснюються в Україні,

особливої уваги набувають питання вдосконалення управління економікою держави, одним з найважливіших функцій якого є облік, аналіз та контроль.

Реформування системи бухгалтерського обліку, економічного аналізу та контролю, яке сьогодні здійснюється в Україні, є складовою частиною заходів, орієнтованих на впровадження економічних відносин ринкового спрямування.

Дебіторська заборгованість є предметом постійного, безупинного контролю і вимагає оперативного регулювання з боку керівництва і фінансових служб. Тому важливим є якісне і своєчасне відображення в системі бухгалтерського обліку інформації про дебіторську заборгованість з метою забезпечення максимальних гарантій для користувачів фінансової звітності щодо вірогідності, реальності, повноти і законності приведеної інформації про неї.

Дослідженням проблем організації обліку розрахунків з дебіторами у різні роки займалися такі вітчизняні науковці, як Білик М.Д., Бутинець Ф.Ф., Буфатина І.М., Валувєв Б.І., Голов С.Ф., Єфіменко В.І., Костюченко В.М., Кужельний М.В., Литвин Ю.Я., Лишиленко О.В., Лінник В.Г., Плаксієнко В.Я., Сопко В.В., Сурніна К.С., Ткаченко Н.М. та багато інших. Разом з цим, треба відмітити, що має місце багатоаспектність дослідження, яка зумовлена складністю і різноманітністю суб'єктів та об'єктів розрахунково-платіжних відносин. Все це вплинуло на рівень розробок окремих теоретичних і практичних аспектів бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості.

Метою кваліфікаційної роботи є уточнення та обґрунтування особливостей організації і методики обліку і контролю дебіторської заборгованості та розробка наукових і практичних рекомендацій щодо вдосконалення методики її обліку та контрольно-аналітичних процедур.

Завдання для досягнення мети в процесі дослідження наступні:

- визначення економічної сутності дебіторської заборгованості;
- відокремлення ознак класифікації дебіторської заборгованості та її

оцінки;

- здійснення огляду законодавчої і нормативної бази з обліку та контролю дебіторської заборгованості;

- надання характеристики діяльності ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» та оцінки його фінансового стану;

- розкриття основ організації обліку дебіторської заборгованості та її оцінка;

- дослідження порядку документального обліку дебіторської заборгованості;

- вивчення аналітичного та синтетичного обліку дебіторської заборгованості та її відображення у звітності;

- надання рекомендацій стосовно удосконалення обліку дебіторської заборгованості підприємства;

- розкриття особливості організаційно-методичної підготовки до проведення перевірки дебіторської заборгованості;

- вивчення методики перевірки операцій з дебіторською заборгованістю;

- узагальнення результатів контролю та методика складання акту перевірки;

- визначення напрямків реалізації матеріалів перевірки та надання рекомендації щодо удосконалення контрольних-аналітичних процедур перевірки дебіторської заборгованості на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД».

Об'єкт дослідження – процес обліку, форми та методи контролю дебіторської заборгованості в ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД».

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методологічних та практичних аспектів обліку і контролю операцій дебіторської заборгованості.

Методи дослідження: загальнонаукові – аналогія, порівняння, абстракція, вимірювання взаємозв'язків, аналіз, синтез, індукція, дедукція, історичний і логічний підходи (у дослідженні економічної сутності дебіторської заборгованості, аспектів організаційних й методичних положень

обліку й контролю операцій з дебіторською заборгованістю); спеціальні методи – статистичних групувань, подвійного запису та балансового узагальнення, економічного аналізу, тощо.

У процесі дослідження отримано такі наукові результати, яким притаманна наукова новизна:

– узагальнено теоретичні і практичні питання чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки та документів аналітичного обліку, що дасть змогу накопичувати інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями деталізації й узагальнення;

– уточнено модель співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості та певного інструментарію, який дав би змогу швидко та якісно виявляти негативні явища, що впливають на кількісні й якісні зміни цих заборгованостей;

– розроблено пропозиції щодо проведення тестів внутрішнього контролю та розробки відповідних робочих документів перевіряючого.

Набули подальшого розвитку:

– використання окремої форми бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, для якої властиві єдиний правильний підхід до обліку дебіторської заборгованості та якісний облік короткострокової дебіторської заборгованості;

– ведення аналітичного обліку за кожним видом дебіторської заборгованості в розроблених відомостях аналітичного обліку;

– узагальнення і накопичування аналітичної інформації про дебіторську заборгованість та вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю, що надає можливість вибору її оптимального розміру для кожного окремого підприємства, максимально уникати прострочення термінів її погашення, оптимізації контингенту покупців та замовників, ураховуючи їх платоспроможність.

Теоретичною та методичною основою для написання кваліфікаційної роботи стали законодавчі та нормативні акти, Міжнародні стандарти

бухгалтерського обліку (фінансової звітності), національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку, які регламентують порядок, методологічні принципи і напрямки організації обліку й контролю операцій з дебіторської заборгованості, праці вітчизняних і зарубіжних учених та спеціальна періодична література з питань обліку, контролю дебіторської заборгованості, практичні матеріали ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»; Інтернет-ресурси.

Отримані результати дослідження спрямовані на вдосконалення методики і організації обліку й контролю дебіторської заборгованості, які можуть бути впроваджені у діяльність ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», що дозволить посилити інформаційну і контрольну функції бухгалтерського обліку та підвищити ефективність управління цими операціями на досліджуємому підприємстві.

Основні результати дослідження, що викладені в кваліфікаційній роботі, пройшли апробацію шляхом обговорення та отримали позитивну оцінку науковців на Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Молода наука-2019» (м. Запоріжжя : ЗНУ, 2019).

Крім того питання обліку та контролю дебіторської заборгованості було розглянуто в статті «Вдосконалення обліку дебіторської заборгованості в сучасних умовах господарювання» та опубліковано в електронному науковому фаховому виданні ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» «Східна Європа: економіка, бізнес та управління» (Випуск №4 (21) 2019).

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку посилань і додатків. Основний зміст викладено на 107 сторінках друкованого тексту.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1 Сутність дебіторської заборгованості та її значення в умовах ринкових відносин

Сучасні підприємства здійснюють свою діяльність в умовах динамічного розвитку розрахунково-платіжної системи, що прямо впливає на стан галузей економіки. Складним компонентом розрахунково-платіжних відносин є взаємна заборгованість підприємств та внутрішні розрахунки підприємства.

Фінансове середовище зумовлює функціонування та взаємодію з системою розрахунків, яка опосередковує фінансово-господарську діяльність. Розрахунки, маючи постійно діючий, динамічний характер, потребують певних управлінських впливів, що виробляються в системі фінансового менеджменту на основі перероблення чисельних потоків різноманітної економічної інформації, провідна роль у загальній сукупності якої належить обліковій інформації.

У процесі договірних відносин та розрахункових операцій між контрагентами виникає дебіторська заборгованість. Зважаючи на важливість управління дебіторською заборгованістю для забезпечення фінансової стійкості підприємства, необхідно проаналізувати її сутність і характеристики, дослідити поняття і класифікацію.

Сучасне трактування поняття «дебіторська заборгованість» з'явилося ще у 8 ст. н.е., де розглядати дебіторську заборгованість як один з показників, що характеризує фінансовий стан підприємства – показник його фінансової конкурентоспроможності, тобто кредитоспроможності, платоспроможності, виконання зобов'язань перед іншими підприємствами.

За часом визначення понять «дебітор» і «дебіторська заборгованість» суттєвих змін не зазнали, але з розвитком бухгалтерського обліку і фінансів ці поняття удосконалювалися. Так Береза С.Л. дебіторську заборгованість називає «боргом на користь підприємства» і визначає як «ту чи іншу частину

господарських засобів підприємства, що вибула зі складу даного підприємства і перебуває у фактичному розпорядженні інших підприємств, виконуючи там роль капіталу» [1].

У порівнянні з більш пізніми періодами зміст дебіторської заборгованості дещо змінився, проте основне ототожнення з боргом або заборгованістю залишилося незмінним, однак має значну кількість трактувань.

Білик М.Д. під дебіторською заборгованістю розуміє матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства [3].

Бутинець Ф.Ф. трактує дебіторську заборгованість як заборгованість інших підприємств чи окремих осіб з платежів даному підприємству [6].

Кірейцев Г.Г. вважає, що дебіторська заборгованість – це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг [13].

На думку ж Лишиленко О.В., дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [16].

Нашкерська Г.М. визначає дебіторську заборгованість як фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони [23].

Лищенко О.Г. зазначає, що дебіторська заборгованість – це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства [17].

Досить глибоке та ґрунтовне визначення дебіторської заборгованості дає Белозерцев В.С.: «дебіторська заборгованість — грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами (юридичними або фізичними особами), що мала місце у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі

підприємства як актив» [2, С.57].

Коваленко Д.І. дає таке визначення дебіторської заборгованості: «взаємовідносини двох осіб, що укладають угоду, можна подати двома латинськими термінами: «дебет» (винен) і кредит (вірить комусь). Так, у разі, коли особа, яка позичає комусь кошти, вірить – це кредит, і тоді вона іменується кредитором, особа, яка одержує позику, стає винною – це дебет, і тоді вона іменується дебітором» [15].

Фукалова А.І. визначає дебіторську заборгованість як суму боргів юридичних і фізичних осіб підприємству в готівковій та безготівковій формах, яка виникає внаслідок господарських операцій, що відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню у майбутньому [43].

Пінчук Т.А. ідентифікує дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, що виникла в результаті минулих подій, яку кредитор має право вимагати відшкодувати [26].

У свою чергу Соловей Н.В. зазначає, що дебіторська заборгованість – частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від господарюючих суб'єктів. Тому найбільш точна її дефініція наступна: «Дебіторська заборгованість – це майно (матеріальні ресурси), що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу оборотних засобів». Наведене визначення дає уявлення про економічну природу дебіторської заборгованості і визначає її місце в бухгалтерському обліку [42].

Чорнобривець М.М. найбільш прийнятним вважає визначення, відповідно до якого дебіторська заборгованість є правами (вимогами), що належать продавцю (постачальнику) як кредитору на отримання боргів контрагентами, та фінансовим ресурсом, що тимчасово вилучений з кругообігу і підлягає поверненню в майбутньому [45].

Дебіторська заборгованість, на думку Дубровської Є.В. – неоплачені юридичними та фізичними особами послуги з транспортування вантажів

та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу в вигляді грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів [10].

Автори економічного словника Мочерний С.В, Ларіна Я.С., Устенко О.А. [20] дають визначення заборгованості як сумі фінансових зобов'язань чи грошового боргу, яка підлягає погашенню. Майже ідентичним є поняття заборгованості в словнику Борисова А.Б. [5], а саме як сума невиконаного зобов'язання, несплаченого боргу.

На думку юристів-науковців, більш коректно для характеристики дебіторської заборгованості використовувати термін «майнові вимоги», тобто дебіторська заборгованість – включені до складу майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин.

З юридичного погляду дебіторська заборгованість розглядається як капітал підприємства-кредитора, але не завжди його власний капітал. Лише тоді, коли під час обігу кошти повертаються у володіння підприємства-кредитора, вони або включаються в його власний капітал, або використовуються на погашення кредиторської заборгованості даного підприємства перед своїми кредиторами. Тому дебіторська заборгованість як частина майна підприємства-кредитора відноситься до її активів, які пов'язані з юридичними правами, в тому числі правом на володіння, і в залежності від джерела виникнення є власним капіталом або залученими коштами інших осіб.

Цікавий підхід до тлумачення дебіторської заборгованості у закордонних авторів. Так, *accounts receivable* (анг.) поряд із дебіторською заборгованістю має такі варіанти перекладу: рахунки до отримання, рахунки дебіторів, дебітор за розрахунками.

Професори Гарвардського університету Зві Боді і Роберт К. Мертон визначають дебіторську заборгованість як «рахунки до отримання» [4], зазначаючи, що це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити

корпорації (підприємству).

Західні економісти розглядають дебіторську заборгованість як цілісну категорію, яка включає «кредитну політику» та «політику управління дебіторською заборгованістю». Так, наприклад, Барт Едвардс взагалі розкриває поняття «дебіторська заборгованість», суто як термін, який використовується тільки в обліку [4].

Задля уникнення непорозумінь в практичній обліковій діяльності підприємств вважаємо за необхідне детально розглянути сутність поняття «дебіторська заборгованість» в нормативних документах.

Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [35] трактує дебіторську заборгованість як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» [37] дебіторська заборгованість – це один із видів фінансових активів і визначається як контракт, що надає право отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства.

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України №280 від 17.06.2004 (п. 4) дебіторська заборгованість – це сума вимог банку до юридичних і фізичних осіб на певну дату щодо отримання активів, послуг тощо [11]. Дебіторська заборгованість, у разі створення щодо неї резерву сумнівних боргів, наводиться за чистою реалізаційною вартістю.

Отже, наведені трактування поняття «дебіторська заборгованість» підтверджують те, що існують певні розбіжності у визначені даного поняття. В основному вчені розглядають дебіторську заборгованість, як суму боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними чи «рахунки до отримання», тобто це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству), але ніхто не наголошує на тому, що дебіторська заборгованість є складовою кругообігу капіталу. Адже елементи кругообігу

капіталу є частиною безперервного потоку господарських операцій.

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується посиленням конкурентної боротьби: швидко зростає номенклатура та обсяги виробництва товарів і послуг, збільшується кількість суб'єктів господарювання, вітчизняні підприємства виходять на міжнародні ринки товарів та послуг, тощо. З метою забезпечення зростання прибутку у цих умовах суб'єкти господарювання використовують різноманітні механізми розширення клієнтської бази і збільшення обсягів реалізації, що у свою чергу призводить до зростання розміру дебіторської заборгованості.

В сучасних умовах господарювання дебіторська заборгованість є одним із найбільш негативних явищ в економіці України. Велика сума заборгованості, яка існує між українськими підприємствами, призводить до кризи неплатежів. Ця криза стримує розвиток ринків, на яких працюють підприємства.

У зв'язку із зазначеною ситуацією більшість підприємств практично не має можливості нормально функціонувати, адже наявність дебіторської заборгованості відволікає кошти з обороту.

В умовах ринкових відносин управління дебіторською заборгованістю є основною умовою безперебійного розвитку будь-якого суб'єкта господарювання. Тому підприємствам, з метою підтримки необхідного рівня платоспроможності та ліквідності необхідно здійснювати постійний контроль за формуванням, рухом та стягненням дебіторської заборгованості, аналізувати їх значення за попередні періоди, проводити порівняльний аналіз їх кількісного та якісного складу та визначити основні принципи кредитної політики по відношенню до покупців та постачальників. Всі вище зазначені заходи по управлінню дебіторської заборгованості повинні постійно вдосконалюватися виходячи із наявної ситуації на ринку та специфіки діяльності окремого суб'єкта господарювання в умовах розвитку ринкових умов.

Таким чином, як показав аналіз наукової, довідкової та навчальної

літератури, між науковцями та фахівцями в економіці, фінансах, так і в бухгалтерському обліку, не має єдності та однозначності щодо розуміння поняття «дебіторська заборгованість».

1.2 Визнання дебіторської заборгованості та її класифікація

З метою всебічного розвитку та безперебійного функціонування всіх сфер економіки необхідно, щоб підприємці, приймаючи рішення, отримували правдиву, неупереджену та достовірну інформацію про фінансовий стан підприємства, в першу чергу про стан дебіторської заборгованості.

Дебіторська заборгованість приймається на баланс за історичною (фактичною) собівартістю. Вона являє собою вартість придбаних дебітором активів (товарів, нематеріальних активів, виконаних робіт, наданих послуг, коштів, нарахованих до одержання відсотків і т.д.).

П(С)БО №10 встановлює особливий порядок оцінки дебіторської заборгованості за продукцію, роботи, товари, послуги, – вона зараховується на баланс (визнається в обліку) одночасно з визнанням доходу. Таким чином, для визнання поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги необхідно, щоб виконувалися критерії визнання доходу (П(С)БО 15, п.8) [38]:

- покупцеві передано ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Момент передачі ризиків й вигод, пов'язаних з правом власності на продукцію, товари, роботи, послуги визначається на основі вивчення угоди поставки продукції (товару, послуг), яка укладена між підприємством та покупцем, та обставин операції.

У підсумок балансу включається чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, яка визначається як різниця між первісною вартістю дебіторської заборгованості та резервом сумнівних боргів.

Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів:

- застосуванням абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- застосуванням коефіцієнта сумнівності.

За методом застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів.

За методом застосування коефіцієнта сумнівності величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності.

Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- визначенням питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- класифікацією дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- визначенням середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3-5 років [35].

Дебіторська заборгованість є активом у вигляді заборгованості. Згідно із П(с)БО 10 [35], активом може бути визнана тільки та дебіторська заборгованість і тільки в тому випадку, якщо:

1) існує ймовірність того, що підприємство одержить майбутні економічні вигоди від такої дебіторської заборгованості;

2) сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена.

Загальна схема оцінки дебіторської заборгованості в бухгалтерському

обліку наведена на рис. 1.1.



Рисунок 1.1 – Оцінка дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку

У відповідності до відображення дебіторської заборгованості у балансі її поділяють на поточну та довгострокову. Поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу [35]. Під датою балансу мається на увазі виключно та дата балансу, який складається підприємством щомісяця.

Відповідно до П(с)БО 10, дебіторська заборгованість, залежно від

платоспроможності дебіторів, поділяється на безнадійну та сумнівну.

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позивної давності.

Сумнівний борг – це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує непевність в її погашенні боржником.

Однак, доцільно виділяти ще один вид дебіторської заборгованості – дійсну. Шип В.Ю. [47] визначає дебіторську заборгованість як таку, що буде погашена дебіторами відповідно до умов договорів і стосовно якої немає будь-яких сумнівів у її погашенні.

Варто зазначити, що підприємство, виходячи із власних потреб та специфіки діяльності може самостійно обирати ту чи іншу ознаку класифікації. Класифікація статей дебіторської заборгованості за П(С)БО 10 і яка присутня в балансі (додаток Б), ураховує рівень ліквідності статей.

За фактом виникнення дебіторської заборгованості розрізняють: аванси видані; заборгованість покупців і замовників; векселі отримані; заборгованість учасників (засновників) по внесках до зареєстрованого капіталу; заборгованість інших дебіторів (сума податків і зборів та інших платежів, які зайво сплачені до бюджету; заборгованість підзвітних осіб; заборгованість працівників за надані їм позики; товари, що надані у кредит; заборгованість по відшкодуванню матеріальних збитків тощо).

За забезпеченістю дебіторська заборгованість поділяється на забезпечену (під гарантію, заставу, поруку, вексель) та незабезпечену.

За часом повернення: непрострочена, відстрочена та прострочена.

За формою погашення дебіторська заборгованість може бути монетарна та немонетарна.

За контрагентами: заборгованість вітчизняних дебіторів та заборгованість іноземних дебіторів.

На основі узагальнення і систематизації результатів досліджень вчених-економістів пропонуємо доповнити класифікаційні ознаки

наступними критеріями:

- по відношенню до кредиторів (контрагентів): підтверджена та непідтверджена;
- за ризиком не платежу: ризикована та неризикована;
- за реальністю виникнення: фіктивна та реальна;
- відносно підприємства: внутрішня та зовнішня.

Включення нових класифікаційних ознак характеризує все різноманіття існуючих видів дебіторської заборгованості. Крім того, дані класифікаційні ознаки дозволяють організувати діючу систему контролю її рівня. На основі застосування розширеної класифікації дебіторської заборгованості з'являється можливість ведення управлінського обліку дебіторської заборгованості, що може стати ефективним інструментом для її контролю.

З метою правильної організації обліку розрахунків з боржниками необхідно розмежовувати дебіторську заборгованість на зовнішню і внутрішню, оскільки є відмінності у шляхах їх утворення та відображення і списання у бухгалтерському обліку.

До зовнішньої дебіторської заборгованості пропонуємо відносити: заборгованість покупців та замовників за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги; суму авансів, виданих у звітному періоді під поставку товарів (робіт, послуг), які будуть отримані у наступному за звітним періоді; заборгованість інших дебіторів за реалізовані товари чи надані послуги; суму переплати податків, зборів та інших платежів до бюджету (тобто заборгованість зовнішніх контрагентів).

До внутрішньої дебіторської заборгованості пропонуємо відносити: заборгованість засновників по внесках до зареєстрованого капіталу, заборгованість підзвітних осіб, заборгованість працівників за надані позики або товари, продані в кредит, заборгованість по відшкодуванню матеріальних збитків.

Дебіторська заборгованість є високоліквідним активом. Разом з тим вона має підвищений ризик і великий обсяг прострочених і безнадійних

зобов'язань, істотно збільшує витрати на обслуговування позикового капіталу, підвищує витрати підприємства. З погляду на це, важливого значення набуває поділ заборгованості за термінами. У реєстрах обліку відображення очікуваного й реального термінів погашення заборгованості немає. Доцільніше було б за реальним строком погашення поділяти дебіторську заборгованість на термінову, прострочену і відстрочену, що в обліку знаходить відображення на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється термін виконання договорів.

При визначенні сумнівності заборгованості для обліку важливим є поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель). На нашу думку, доцільно окремо виділяти заборгованість забезпечену і незабезпечену.

Таким чином, дослідження класифікаційних ознак та особливостей формування і оцінки дебіторської заборгованості дає змогу зробити висновок про плюралізм підходів науковців та законодавчих актів щодо визначення та видового розмежування цієї категорії.

1.3 Огляд законодавчих та нормативних документів, які регламентують порядок ведення обліку та контролю дебіторської заборгованості

Основними нормативно-правовими документами, які регламентують відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку, є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» та 13 «Фінансові інструменти» [35,37].

Однак, сутність дебіторської заборгованості тлумачиться у цих стандартах неоднозначно. Так, у П(С)БО 10, дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату. При цьому, дебіторами є всі юридичні та фізичні особи, які внаслідок

минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів.

Під таке трактування підлягає як заборгованість дебіторів, яка утримується підприємством до дати погашення, так і заборгованість дебіторів, призначена для перепродажу. Заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу, придбавається, або створюється підприємством, з метою отримання прибутку, або у вигляді відсотків, дивідендів, тощо, або ж від короткотермінових змін ціни (суми) такої дебіторської заборгованості. Тому, така заборгованість, згідно п. 4 П(С)БО 13, є фінансовим активом, призначеним для перепродажу, і повинна відображатися та оцінюватися в обліку відповідно до цього стандарту.

Визначення, наведене в П(С)БО 10, є ширшим, оскільки охоплює усю заборгованість підприємству, зокрема і ту, яка по суті є фінансовими інвестиціями, тобто активами, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку.

У п. 4 П(С)БО 13 надається визначення дебіторській заборгованості, що не призначена для продажу, – «дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу».

Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: подання» та МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів.

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року [28] визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні. В ньому подається визначення ряду термінів, сфери дії,

цілі, принципи обліку тощо. Так мета ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Податковий Кодекс України [27] регламентує окремі положення щодо обліку дебіторської заборгованості, зокрема, визнання та списання сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості тощо.

Інструкція «Про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств і організацій», затверджена Наказом Міністерства Фінансів України від 30.11.99 № 291 [11] встановлює призначення і порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку для узагальнення методом подвійного запису інформації про наявність і рух активів, капіталу, зобов'язань та фактах фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та інших юридичних осіб.

Порядок створення, прийняття і відображення у бухгалтерському обліку первинних документів, зокрема, щодо документів з обліку дебіторської заборгованості, а також зберігання цих документів, облікових реєстрів, бухгалтерської звітності підприємствами, їхніми об'єднаннями та установами і організаціями (крім банків) незалежно від форм власності встановлює Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку №88, затверджено наказом Мінфіну від 24.03.95р. [33].

Узагальнення інформації про дебіторську заборгованість відбувається в Балансі (звіті про фінансовий стан), методика складання і подання яких регулюється на підприємстві наступними нормативними документами: НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [24] та П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [40], а також Постановою КМУ від 28.02.00 №419 «Про затвердження порядку подання фінансової звітності» [29] тощо.

Таким чином, на основі аналізу чинних національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку можна дійти висновку, що дебіторська заборгованість, за своєю суттю, є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу.

1 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ В ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»

1.1 Характеристика діяльності підприємства та оцінка його фінансового стану

Об'єктом дослідження є підприємство ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», предметом діяльності є будівництво та здійснення будівельно-монтажних робіт (додаток А).

Стан будівельного комплексу країни – індикатор її економічного та соціального розвитку. Розвинута галузь будівельної індустрії на основі інноваційної складової свідчить про позитивний напрям руху країни, що включає не тільки темпи росту ВВП та високі інвестиційні ресурси, а й про зростаючі показники незалежності у сфері фінансів, енергоефективності та добробуту пересічних громадян. Сталий розвиток саме цього комплексу буде свідчити про задовільний економічний стан країни та нормальний рівень життя її населення, а економічна та політична криза найпершою відбиваються на показниках її розвитку.

За даними держкомстату України [54] проаналізуємо обсяг виконаних будівельних робіт в Україні за останні роки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Обсяг виконаних будівельних робіт за видами будівельної продукції за 2010-2015 роки, (млн. грн.)

Роки	Будівництво, всього	Будівлі	У тому числі		Інженерні споруди
			житлові	нежитлові	
2010	42918,1	19659,1	6876,5	12782,6	23259,0
2011	61671,7	26745,4	8137,1	18608,3	34926,3
2012	62937,2	28104,8	8523,0	19581,8	34832,4
2013	58586,2	28257,3	9953,1	18304,2	30328,9
2014	51108,7	24856,5	11292,4	13564,1	26252,2
2015	57515,0	28907,5	13908,8	14998,7	28607,5

Динаміка обсягу виконання будівництва наведено на рис. 2.1.

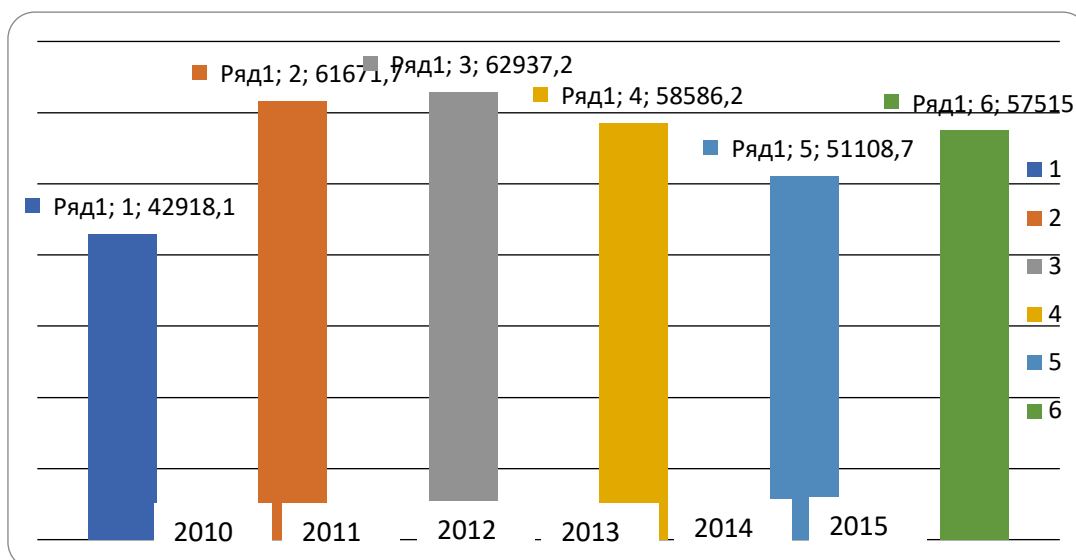


Рисунок 2.1– Динаміка обсягу виконання будівництва в Україні,
млн. грн.

Ми бачимо, що з кожним роком кількість виконання будівельних робіт в Україні зростала з 2010 по 2012 рік, і дещо знижувалася у 2013-2014 роках. Ці показники показують досить непогану динаміку, оскільки 2013 рік знаменувався кризисними явищами, а дані 2014-2015 років надані без урахування тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя, а також без частини зони проведення антитерористичної операції. За цими даними ми бачимо, що незавершене будівництво добудовувалося, але в свою чергу ми також бачимо, що нових проектів по будівництву досить мало, а це вже є негативним показником для України, оскільки це означає, що будівельна галузь не розвивається належним чином.

Розглянемо результати діяльності підприємства ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» станом за 2017-2018 роки на підставі аналізу основних техніко-економічних показників фінансових звітів суб'єкта малого підприємництва (додаток В), що наведені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2 – Основні техніко-економічні показники діяльності ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за 2017-2018 роки, тис. грн.

Показник	2017	2018	Відхилення	Темпи змін, %
Основні засоби за залишковою вартістю	286,3	802,6	516,3	280,34
Запаси	476,5	481,9	5,4	101,13
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	20,3	17,4	-2,9	85,71
Гроші та їх еквіваленти	0,5	25,3	24,8	5060,00
Власний капітал	446,4	437,7	-8,7	98,05
Поточні зобов'язання	1499,2	1555,2	56	103,74
Усього активів	1945,7	1993,0	47,3	102,43
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	618,2	736,7	118,5	119,17
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	528,0	604,0	76	114,39
Чистий прибуток (збиток)	63,9	50,2	-13,7	78,56

Отже, за 2018 рік на підприємстві зростає сума залишкової вартості основних засобів на 516,3 тис. грн. (280,34%), що характеризується позитивно, оскільки вказує на поетапне оновлення виробничих потужностей підприємства.

Запаси підприємства за 2018 рік зросли на 5,4 тис. грн. (101,13%), а гроші та їх еквіваленти зросли на 24,8 тис. грн. (5060,00%), що характеризується позитивно. Негативним є зменшення суми дебіторської заборгованості на 2,9 тис. грн. (85,71%), що характеризує зменшення замовлень на підприємстві. Негативним також є зменшення суми власного капіталу підприємства на 8,7 тис. грн. (98,05%) та зростання суми поточних зобов'язань на 56 тис. грн. (103,74%), що вказує на зростання залежності ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» від кредиторів. Зростання підсумку балансу підприємства на 47,3 тис. грн. (102,43%) вказує на активізацію діяльності підприємства і характеризується позитивно.

Чистий дохід ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за 2018 рік зріс на 118,5 тис. грн. (119,17%). Собівартість реалізації за рік зросла на 76 тис. грн. (114,39%). Чистий прибуток за рік зменшився на 13,7 тис. грн. (78,56%), що характеризується негативно.

Використовуючи статті звіту суб'єкта малого підприємництва підприємства, проведемо аналіз із застосуванням коефіцієнтів ефективності

фінансово-господарської діяльності підприємства. Метою аналізу є оцінка динаміки розвитку підприємства та його фінансового стану, що здійснюється у відповідній комп'ютерній програмі (додаток Д).

Аналіз балансу-нетто (додаток Д) показує, що ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є матеріалоємним підприємством. Такий висновок не є нонсенсом, оскільки значну частку оборотних активів займають запаси та дебіторська заборгованість. Питома вага необоротних активів на підприємстві на початок 2017 року становила 29,11%, на кінець 2017 року – 40,49%, на кінець 2018 року – 46,51%. За 2017 рік сума необоротних активів підприємства зросла на 458 тис. грн. (за питомою вагою – зросла на 11,39%), а за 2018 рік зросла на 139,1 тис. грн. (за питомою вагою – зросла на 6,02%). Така ситуація пояснюється зростанням суми основних засобів за рахунок їх оновлення.

Запаси на підприємстві за 2017 рік зросли на 286,3 тис. грн. за рахунок приросту виробничих запасів, а за 2018 рік – на 5,4 тис. грн. Зростання суми запасів має негативний ефект на підприємстві, оскільки свідчить про зменшення оборотності запасів.

За 2017 рік зростання суми дебіторської заборгованості склало 73,1 тис. грн., за 2018 рік – зменшення на 126,5 тис. грн., що вказує на поліпшення платіжної дисципліни покупців, а відповідно – на збільшення обсягів надання БМР і налагодження стосунків зі споживачами.

Позитивним моментом є зростання суми грошових коштів підприємства за 2018 рік – на 24,8 тис. грн. Негативною тенденцією можна засвідчити зменшення їх за 2017 рік на 0,8 тис. грн.

Аналізуючи джерела утворення засобів підприємства слід відмітити, що за 2017 рік зросла сума власного капіталу підприємства на 19,3 тис. грн. (зменшення на 14,74% за питомою вагою), за 2018 рік зменшилася на 8,7 тис. грн. (за питомою вагою зменшився на 0,98%).

Зростання суми кредиторської заборгованості за товари за 2017 рік на 757,7 тис. грн. є негативним, але за 2018 рік ситуація поліпшилася – кредиторська заборгованість за товари за 2018 рік зменшилася на 13,4 тис.

грн.

Інша заборгованість за 2017 рік зросла на 61,1 тис. грн., за 2018 – на 69,4 тис. грн., що є досить рушійним кроком підприємства на шляху поліпшення свого фінансового стану.

Зростання валюти балансу підприємства ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за 2017 рік на 812,3 тис. грн., та за 2018 рік на 47,3 тис. грн. свідчить про загальне зростання ділової активності підприємства.

Оцінка рентабельності підприємства розраховується за допомогою показників прибутковості підприємства, наведених в додатку Д.

Прибутковість основної діяльності свідчить, що на 1 грн. собівартості БМР приходиться відповідно на початок 2018 року 1,17 грн. чистого доходу, на кінець 2018 року – 1,22, а його зростання в динаміці характеризується позитивно.

Оцінюючи прибутковість звичайної діяльності видно, що з однієї гривні доходу від реалізації будівельних послуг підприємство одержало на початок року 8,6 коп. чистого прибутку (з урахуванням сплати податку на прибуток), на кінець – 5,7 коп., а зниження показника за рік характеризується негативно.

Прибутковість власного капіталу показує, що кожна гривня власного капіталу приносила прибуток 14,3 коп. на початку року і 11,5 коп. наприкінці року, а їх зменшення характеризується негативно.

Прибутковість авансованого капіталу на початок 2018 року становила 3,3 коп., позикового – 5,8 коп. чистого прибутку, на кінець року відповідно 2,5 і 3,3 коп. Зменшення показників характеризується негативно.

Прибутковість іммобілізованих активів складала на початок року 8,1 коп., а мобілізованих – 5,5 коп., на кінець року відповідно 5,4 і 4,7, а зменшення показників у динаміці характеризується негативно.

Зменшення показників прибутковості діяльності підприємства у 2018 році свідчить про негативний момент діяльності підприємства, а пояснюється в першу чергу зменшенням чистого прибутку підприємства на 13,7 тис. грн.

Здійснюючи аналіз фінансової стійкості довгострокової перспективи слід звернутися до наступних показників. Так, на 2017 рік коефіцієнт власного капіталу склав 22,9%, а на 2018 – 22,0%. Слід зазначити, що така ситуація є негативною для підприємства, оскільки оптимальним значенням вважається співвідношення 60:40 або 50:50. А зменшення за рік коефіцієнту власного капіталу вказує на погіршення ситуації.

Коефіцієнт концентрації позикового капіталу характеризує залежність підприємства від позикових коштів. Цей показник є оберненим до коефіцієнту власного капіталу, його відсоток досить значний: на 2017 рік – 77,1%, 2018 рік – 78%, що свідчить на значну залежність від кредиторів.

Коефіцієнт співвідношення власного і позикового капіталу показує, що в 2017 році позикового капіталу більше на 3,35 від власного, а в 2018 – на 3,55. Зростання цього показника свідчить про посилення залежності підприємства від кредиторів, тобто про зменшення його фінансової стійкості.

При аналізі фінансового стану підприємства слід також звернути увагу на показники фінансової стійкості короткострокової перспективи.

Величина власних оборотних коштів характеризує ту частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом покриття поточних активів підприємства. Негативне значення цього показника (на початок року – 341,5 тис. грн., на кінець – 489,3 тис. грн.) показує, що підприємству не вистачить власних коштів для покриття поточної заборгованості. Зниження цього показника на 147,8 тис. грн. – негативна тенденція діяльності підприємства.

Для оцінки платоспроможності і фінансової стійкості не тільки розраховують співвідношення між поточними активами і поточними зобов'язаннями, але також визначають і їхню різницю. Різниця між поточними активами і поточними зобов'язаннями складає чистий робочий капітал підприємства.

При порівнянні нормальних джерел формування оборотних активів двох періодів видно, що він зменшився на 161,2 тис. грн., що підтверджує погіршення фінансового стану підприємства.

Проведемо оцінку ліквідності підприємства за даними, представленими у додатку Д. Ліквідність означає здатність перетворити актив у гроші швидко і без втрат його ринкової вартості.

Оцінюючи ліквідність підприємства, аналізують достатність поточних (оборотних) активів для погашення поточних зобов'язань – коефіцієнт поточної ліквідності, що показує здатність підприємства покрити оборотними активами усі свої зобов'язання.

У порівнянні з минулим звітним періодом коефіцієнт покриття у підприємства зменшився на 0,087. Так, у 2017 році підприємство було здатне погасити зобов'язання за рахунок оборотних активів на 77,22%, а у 2018 році – на 68,1%. Цей показник по підприємству є досить низьким, а його зменшення в динаміці характеризується негативно.

Коефіцієнт швидкої ліквідності показує, що у 2017 році підприємство було здатне виконати свої поточні зобов'язання за рахунок високоліквідних активів на 45,4%, а у 2018 – на 37,5%. Зниження цього показника вказує на погіршення ліквідності.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує здатність підприємства терміново розрахуватись з короткостроковими зобов'язаннями. Цей показник показує, що підприємство матиме змогу терміново розрахуватися зі всіма своїми кредиторами за рахунок грошових коштів на початок року – на 0,0003%, на кінець – 1,6%. Значне зростання показника є досить позитивним моментом.

Коефіцієнт оборотності запасів показує, скільки разів у середньому поповнювалися запаси підприємством протягом звітного періоду: у 2017 році – 1,58 раз, а в 2018 році – 1,26. Так, оборотність запасів за рік зменшилася. Така ситуація, зважаючи на те, що більшість запасів підприємства займають будівельні матеріали, які призначені для безпосереднього для виконання БМР, є для підприємства негативною.

Оборотність дебіторської заборгованості показує, що в 2017 році в середньому дебіторська заборгованість протягом року перетворювалася у

гроші – 1,15 раз, а в 2018 – 1,44. Зростання цього показника вказує на поліпшення платіжної дисципліни дебіторів. Розраховується фактична та очікувана обіговість на разі умов договорів. Оборненість виступає взагалі показником ліквідності і якості дебіторської заборгованості, вона розраховується як відношення відвантаженої продукції за реалізаційними цінами до середньої дебіторської заборгованості за аналізований період:

$$\text{Кобдз} = \text{ОВП} / \text{СДЗ}, \quad (2.1)$$

де Кобдз – коефіцієнт оборненості дебіторської заборгованості, раз;

ОВП – обсяг відвантаженої продукції за реалізаційними цінами, тис. грн.;

СДЗ – середня дебіторська заборгованість за аналізований період, тис. грн.

Цей коефіцієнт показує, скільки раз дебіторська заборгованість створюється на підприємстві і надходить йому за аналізований період.

Період оборненості дебіторської заборгованості можна розрахувати в днях. Цей показник розраховується в два способи:

- як відношення кількості днів в аналізованому періоді до коефіцієнта обіговості:

$$\text{Одз} = \text{Дн} / \text{Кобдз}, \quad (2.2)$$

де Одз – оборненість дебіторської заборгованості, дні;

Дн – дні аналізованого періоду, дні;

Кобдз – коефіцієнт оборненості дебіторської заборгованості, раз;

- як відношення додатка суми заборгованості на кінець періоду і тривалості аналізованого періоду до обсягу відвантаження продукції за

реалізаційними цінами:

$$\text{Одз} = \text{ДЗк} * \text{Дн} / \text{ОВП}, \quad (2.3)$$

де Одз – оберненість дебіторської заборгованості, дні;

Дн – дні аналізованого періоду, дні;

ДЗк – сума дебіторської заборгованості за аналізований період, тис.

грн.;

ОВП – обсяг відвантаженої продукції за реалізаційними цінами, тис. грн.

Доля дебіторської заборгованості в загальному об'ємі оборотних засобів розраховується за формулою:

$$\text{Удз} = \text{ДЗ} / \text{СО} * 100, \quad (2.4)$$

де Удз – питома вага дебіторської заборгованості в загальному об'ємі оборотних засобів, %;

ДЗ – середня величина дебіторської заборгованості, тис. грн.;

СО – об'єм оборотних засобів, тис. грн.

Доля сумнівної заборгованості в складі дебіторської заборгованості розраховується за формулою:

$$\text{Усдз} = \text{СЗ} / \text{ДЗ} * 100, \quad (2.5)$$

де Усдз – питома вага сумнівної дебіторської заборгованості в загальному об'ємі дебіторської заборгованості, %;

СЗ – величина сумнівної дебіторської заборгованості, тис. грн.;

ДЗ – величина дебіторської заборгованості, тис. грн.

Приведемо розрахунок коефіцієнтів обіговості дебіторської заборгованості в табл. 2.3.

Таблиця 2.3 – Аналіз обіговості дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за 2017-2018 роки

Показник	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-)
Коефіцієнт оборненості дебіторської заборгованості, раз	1,154	1,435	0,281
Період оборненості дебіторської заборгованості, дні	311,96	250,87	-61,09
Питома вага дебіторської заборгованості в загальному об'ємі оборотних засобів, %	58,68	51,88	-6,8
Питома вага сумнівної дебіторської заборгованості в загальному об'ємі дебіторської заборгованості, %	7,36	3,87	-3,49

Коефіцієнт оборненості дебіторської заборгованості дає можливість визначити, скільки разів протягом року обсяги надходжень від реалізації можуть вмістити в собі середній залишок боргових прав (дебіторів). Цей показник визначає ефективність кредитного контролю. Кредитного – з боку підприємства, адже, даючи товар з відстрочкою платежу іншим суб'єктам, підприємство фактично їх кредитує. Зростання цього показника на 0,281 раз характеризується негативно.

Період оборненості дебіторської заборгованості – індикатор ефективності відносин з клієнтами, який показує, як довго останні погашають свої рахунки. Коефіцієнт дає уявлення про платіжну дисципліну покупців. Оскільки цей показник зменшився майже на 62 дні, це теж характеризується негативно.

Зменшення питомої ваги дебіторської заборгованості в загальному об'ємі оборотних засобів на 6,8% характеризується позитивно, оскільки чим вищий цей показник, тим менш мобільна структура майна підприємства. Позитивним є також зменшення питомої ваги сумнівної дебіторської заборгованості у складі загальної суми дебіторської заборгованості.

При аналізі дебіторської заборгованості особливе місце посідає

вивчення динаміки, складу, структури, причин, строків існування і давності створення дебіторської заборгованості.

Аналіз складу і структури дебіторської заборгованості наведені в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Аналіз складу і структури дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за 2017-2018 роки

Статті дебіторської заборгованості	2017 рік		2018 рік		Відхилення (+, -)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	За питомою вагою, %
за товари, роботи, послуги	20,3	2,99	17,4	3,15	-2,9	0,16
інша поточна дебіторська заборгованість	659,0	97,01	535,4	96,85	-123,6	-0,16
Усього	679,3	100,00	552,8	100,00	-126,5	-

Загальна величина дебіторської заборгованості зменшилася на 126,5 тис. грн. Дана ситуація відбулася через:

- зменшення суми розрахунків за продані товари, виконані роботи і надані послуги на 2,9 тис. грн.
- зменшення іншої поточної дебіторської заборгованості на 123,6 тис. грн.

У складі дебіторської заборгованості найбільшу питому вагу має інша поточна дебіторська заборгованість: у 2017 році – 97,01%, у 2018 році її частка зменшилася до 96,85%.

Треба приділяти увагу тій дебіторській заборгованості, яка буде повернута, і тій, яка не буде повернута. З цією метою визначається процент повернення заборгованості. Важливим є вивчення якості і ліквідності дебіторської заборгованості. Якість дебіторської заборгованості – це ймовірність її отримати в повній сумі.

Для цього виявляють термін дебіторської заборгованості. Практика

показує, що чим більший термін дебіторської заборгованості, тим менша ймовірність її отримання. З цією метою аналізується вік дебіторської заборгованості. Доцільно скласти спеціальну аналітичну таблицю (табл. 2.5).

Таблиця 2.5 – Аналіз віку дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за 2018 рік

Вік дебіторської заборгованості	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги		Інша поточна дебіторська заборгованість		Разом	
	тис. грн.	Питома вага, %	тис. грн.	Питома вага, %	тис. грн.	Питома вага, %
до 1-го міс.	8,3	47,91	278,6	52,04	287,0	51,91
1-3 міс.	4,9	27,92	68,3	12,76	73,2	13,24
3-6 міс.	2,4	13,88	87,4	16,33	89,8	16,25
6-12 міс.	1,8	10,29	101,0	18,87	102,8	18,60
Разом	17,4	100,00	535,4	100,00	552,8	100,00

Отже, найбільшу питому вагу за віком дебіторської заборгованості займає заборгованість до 1-го місяця: за товари, роботи, послуги – 47,91%, іншу – 52,04%, разом – 51,91%.

Проаналізувавши дебіторську заборгованість ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», можна сказати, що в цілому спостерігаються негативні тенденції її змін, зокрема, зменшення сум дебіторської заборгованості за 2018 рік, зменшення періоду обіговості погашення дебіторської заборгованості. Це негативні тенденції, на які потрібно звернути увагу керівництва ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», оскільки вона свідчить про зростаючу тенденцію залежності підприємства від кредиторів.

Закінчити фінансовий аналіз підприємства ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» можна прогнозом фінансової неплатоспроможності: згідно алгоритму Альтмана та по Спрінгейту. Так, розрахунки по Альтману показують, що імовірність банкрутства ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» висока. Прогноз за Спрінгейтом показує, що на початок 2018 року імовірність банкрутства ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» була низька, а на кінець року – висока.

Отже, можна зробити висновок, що ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» має нестійке фінансове становище. Аналіз отриманих даних свідчить про недостатню ліквідність підприємства. Хоча підприємство в цілому, можна сказати, забезпечене оборотними коштами, але всі вони мобілізовані у дебіторську заборгованість і в активи, які повільно реалізуються. Показники абсолютної, миттєвої і загальної ліквідності набагато нижчі нормативних значень. Це викликано перевищенням темпів росту поточної заборгованості темпів росту ліквідних коштів підприємства. Через брак ліквідних коштів підприємство не здатне покрити короткострокових зобов'язань

Підприємство має малу частку власних коштів в загальній сумі джерел їх формування і досить високий рівень залежності від зовнішнього фінансування. І вільних коштів не вистачає для того, щоб забезпечити ними виробничі запаси і затрати підприємства. Отже, базове підприємство має нестійке фінансове становище.

Недостатність фінансових ресурсів, низька інвестиційна активність внаслідок нестабільності економічних та політичних умов викликала скорочення державного фінансування та зниження кредитної активності банків, що в свою чергу, призвело до скорочення обсягів будівельних робіт. Більшість будівельних компаній знизили темпи або взагалі призупинили будівництво нових об'єктів. Для виходу галузі з кризового стану необхідно проаналізувати її сучасну діяльність та виявити подальші напрямки розвитку.

Виділимо заходи, які є пріоритетними в ринкових умовах господарювання для ефективного розвитку будівельного комплексу на перспективу:

– удосконалення стандартизації та нормування будівельної продукції. В Україні діє більш ніж тисяча будівельних нормативних документів державного рівня, при цьому майже половина з них приймалися за часів Радянського Союзу і відповідно потребують суттєвого доопрацювання;

– відновлення кредитування об'єктів господарювання для фінансування будівельних проектів;

- впровадження енергозберігаючих технологій та матеріалів у будівництво. Деякі позитивні зрушення в даному напрямі вже досягнено;
- впровадження безвідходного та маловідходного виробництв (зокрема, у виробництві будівельних матеріалів);
- удосконалення менеджменту будівельних організацій, особливо стосовно покращення рівня взаємодії всіх учасників будівельного процесу, що сприяє скороченню термінів будівництва. Це є одним із факторів, поряд з якістю, що суттєво впливає на конкурентоспроможність будівельних підприємств.

1.2 Організація та оцінка стану обліку дебіторської заборгованості на підприємстві

Організація бухгалтерського обліку представляє собою систему умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства і здійснення контролю за раціональним використанням майна і здійснення розрахунків. Її призначення – удосконалення та раціоналізація обробки інформації, розподіл робіт між персоналом бухгалтерії, наукова організація праці.

У відповідності з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [28], облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.

Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та керуючись принципом послідовності ведення бухгалтерського обліку з метою забезпечення постійних принципів, методів, процедур при поточному відображенні операцій в обліку та складанні звітності на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» було складено та введено в дію Наказ

про облікову політику (додаток Е). Головний бухгалтер підприємства розробляє наказ і несе відповідальність за його зміст. Цей документ протягом поточного фінансового року не змінюється.

Даючи оцінку наказу про облікову політику ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» слід зазначити, що він складений досить поверхнево. Так, в наказі стосовно обліку дебіторської заборгованості відзначено лише пункт щодо резерву сумнівних боргів: «Розраховувати величину резерву сумнівних боргів із застосуванням абсолютної суми сумнівної заборгованості. Створювати резерв забезпечення: на виплату відпусток працівникам підприємства. Величину забезпечення розраховувати шляхом множення фактично нарахованої працівникам заробітної плати на коефіцієнт резервування, який обчислюють як відношення річної планової суми на оплату відпусток до загального річного планового фонду оплати праці; виконання гарантійних зобов'язань. Резерв створювати у розмірі 2% від вартості реалізованої продукції».

Бухгалтерський облік на підприємстві здійснюється відповідно вимогам Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» №996-XIV від 16.07.99р. та вимогам П(С)БО. Для забезпечення ведення бухгалтерського та податкового обліку на підприємстві створена бухгалтерська служба під керівництвом головного бухгалтера. За ведення бухгалтерського, податкового та синтетичного обліку на підприємстві відповідає головний бухгалтер, якому підпорядковуються працівники бухгалтерії. Розподіл облікової роботи між окремими виконавцями вимагає від головного бухгалтера уважного підходу, врахування індивідуальних особливостей та рівня знань виконавців. Крім чіткої структури бухгалтерського апарату, до передумов раціональної організації обліку належить розподіл обов'язків між співробітниками бухгалтерії.

Організаційна структура бухгалтерського апарату ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» наведена на рис. 2.2.

Бухгалтерія ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»



Рисунок 2.2 – Структура облікового апарату ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»

ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», згідно чинного законодавства, самостійно обирає форму бухгалтерського обліку, під якою розуміють «сукупність облікових реєстрів, які використовуються в певній послідовності та взаємодії для ведення обліку». Рационально організована форма обліку повинна забезпечувати своєчасне отримання інформації про господарські процеси; швидку та якісну обробку первинних документів; своєчасне фіксування здійснених господарських операцій в облікових реєстрах та складання звітності.

Згідно Наказу про облікову політику підприємства (додаток Е), на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» використовується комп'ютерна форма ведення бухгалтерського обліку із застосуванням журналів-ордерів, в яких збираються і систематизуються дані первинних документів, необхідні для синтетичного та аналітичного обліку.

Для забезпечення своєчасного й правильного обліку господарських операцій використовують систему складання й обробки документів за допомогою документообігу. Документообіг – це встановлений порядок і термін руху документів у процесі їх використання від моменту складання або отримання від інших підприємств до передачі в архів. Схема документообігу журнально-ордерної форми обліку ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» наведено в додаток Ж.

Облікові роботи, виконуються на аналізуємому підприємстві в повному обсязі, включаючи складання фінансових, податкових та статистичних звітів, які подаються у відповідні інстанції щоквартально і за рік.

Важливу роль в організації бухгалтерського обліку відіграють Положення про бухгалтерську службу та посадові інструкції. Посадова інструкція (додаток И) сприяє правильному вирішенню питань розподілу обов'язків між категоріями працівників, забезпечує єдність при розподілі їх посадових обов'язків і кваліфікаційних вимог, які до них пред'являються.

Так, головний бухгалтер ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» згідно з посадовою інструкцією (додаток И) має певні обов'язки, зокрема, забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання в установлені терміни фінансової і статистичної звітності; організовує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій та ін.

Основними етапами облікового процесу є первинний (первинне спостереження та сприйняття господарського факту, вимірювання в натуральному та вартісному вираженні, фіксування в носіях облікової інформації), поточний (обробка, реєстрація та запис даних первинного обліку, (носії інформації) в облікові реєстри, групування та їх перегрупування з метою отримання результативної інформації) та підсумковий (упорядкування сукупності операцій з формування показників, що відображають результати фінансово-господарської діяльності підприємства за певний період у формі звітності підприємства).

Обліковий процес є досить складним і складається з великої кількості блоків, які повинні бути конкретизовані і складатися з технологічного і структурного аспекту.

Організація обліку на підприємстві заключається у виборі та впровадженні в практику методів збору і обробки інформації, а також технічних засобів обліку і контролю, які найбільше відповідають конкретним умовам і дозволяють з найменшими витратами в конкретний термін

отримати інформацію, необхідну для управління виробництвом.

Створення і функціонування розглядаємої підсистеми інформації можливе лише за умов дотримання нормативних документів всіх рівнів управління: державних, галузевих, промислових, тобто ті, які створюються безпосередньо на підприємстві.

Важливим в постійній інформації є розробка облікових номенклатур. Взагалі під обліковою номенклатурою розглядають склад господарських факторів, явищ і процесів, форми функціонування засобів, джерела утворення, а також результати діяльності, які повинні знайти відображення в системі бухгалтерського обліку.

При виборі облікових номенклатур слід звертати увагу на дані облікового оформлення – первинного, проміжного, кінцевого.

Облікові номенклатури розробляються обліковим апаратом під керівництвом головного бухгалтера. Формування облікових номенклатур – важливий елемент організації облікового процесу. Їх наявність сприяє усуненню дублювання в обліку, обґрунтований вибір документів, облікових реєстрів, форми звітності, визначенню обсягів облікових робіт, формуванню документообігу, вірному вирішенню інших питань з організації процесу.

Облікова інформація характеризується складною інформативною структурою. Мінімальною структурною одиницею, яка не підлягає подальшому діленню є реквізит. Розрізняють два види реквізитів: реквізити-ознаки і реквізити-підстави. Перші характеризують якісну, а другі – кількісну сторону вивчаємого об'єкту. Реквізити утворюють інформаційну сукупність, яка називається економічним показником. Один чи декілька економічних показників утворюють носій інформації – документ.

Створення документів носіїв облікової інформації, формування різних первинних, поточних, підсумкових даних і показників, складання звітності пов'язано з виконанням великої кількості операцій за участю декількох виконавців. Це потребує раніше створеної системи руху носіїв облікової інформації в часу і просторі. Впорядкування цього руху в обліковому процесі

називається документообігом.

Слід відмітити, що в обліковому процесі переміщуються не тільки первинні документи, але й облікові регістри і звітні форми.

Основна задача організації руху носіїв облікової інформації – це оптимізація каналів передачі і зв'язку облікових виконавців. Документообіг – це сукупність операцій передачі даних, зафіксованих на декількох носіях, які характеризуються як потоки інформації. Об'єктом організації виступає не тільки рух первинних документів, алей й масивів, а також рух інших носіїв облікової інформації – облікових регістрів і звітних форм.

Отже, поряд з положенням про бухгалтерську службу, посадовими інструкціями про роботу облікового апарату на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» не менш важливим документом є Графік документообігу та технології оброблення бухгалтерських документів, що є невід'ємною частиною Наказу про облікову політику. Цей графік підписується заступником керівника та головним бухгалтером. Графік документообігу з обліку розрахунків з покупцями представлений в додатку К.

Облік розрахунків з дебіторами регламентується П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [35].

Для обліку дебіторської заборгованості з покупцями і замовниками Планом рахунків передбачено рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками». Загальна схема бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками представлена в додатку К.

Облік розрахунків за іншими операціями з відображення дебіторської заборгованості ведеться на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

Основними етапами облікового процесу на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є первинний, поточний та підсумковий, представлені в додатку Л.

Правильна організація обліку дебіторської заборгованості, своєчасне оформлення документації є гарантією збереження належних підприємству матеріальних цінностей. За це відповідають особи, які несуть матеріальну відповідальність на підставі підписаних угод.

Організація підсумкового обліку залежить від якості організації первинного та поточного обліку. Дані журналів-ордерів і Головної книги є основою для складання фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва.

Таким чином, раціонально організований облік розрахунків з дебіторами на підприємстві має максимально полегшити роботу як бухгалтерів, так і аудиторів при проведенні перевірок фінансово-господарської діяльності підприємства.

2.3 Порядок документального обліку дебіторської заборгованості

Більшу частину дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» складають розрахунки з покупцями і замовниками, оскільки основною діяльністю підприємства є виконання будівельно-монтажних робіт.

Початковим етапом виконання будівельно-монтажних робіт для замовника на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є факт укладання договору на виконання БМР.

Підрядний контракт (додаток М) розглядається як основний документ, що забезпечує узгоджену діяльність учасників будівництва.

Згідно зі ст. 837 ЦК України за договором підяду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замовник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу.

Загальні положення ЦК України щодо договору підяду не обмежують суб'єктний склад відносин за договором підяду. Тобто сторонами договору підяду можуть бути юридичні й фізичні особи, в тому числі суб'єкти підприємницької діяльності.

Особливості передбачені лише щодо договорів підяду на виконання окремих робіт і обумовлені специфікою останніх.

Згідно зі ст. 839 ЦК України підрядник зобов'язаний виконати роботу, визначену договором підряду, із свого матеріалу і своїми засобами, якщо інше не встановлено договором, тобто сторони можуть встановити обов'язок замовника забезпечити підрядника матеріалами і засобами.

У законодавстві немає поняття «матеріал», натомість воно містить поняття «матеріальний актив», яке можна застосувати в цьому разі. При складанні договорів підряду на капітальне будівництво слід враховувати специфічні вимоги Правил про договори підряду на капітальне будівництво від 26 грудня 1986 р. [30] та Постанови КМУ «Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві», згідно з яким замовник виступає покупцем виконаних підрядником робіт.

Він складається на весь період будівництва з уточненням у разі потреби окремих умов шляхом укладення додаткових угод.

Головними принципами укладення і виконання підрядних контрактів є: врахування і додержання чинного законодавства, економічна самостійність і незалежність учасників; чітке розмежування в контракті прав та обов'язків сторін, майнова відповідальність за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань.

За фактом закінчених ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» складає акт приймання виконаних робіт.

Акт приймання виконаних робіт (додаток Н) – це документ, який фіксує фактичне виконання будівельно-монтажних робіт на об'єкті будівництва та ремонтних робіт. Складається й підписується представниками сторін підрядного договору (замовника й підрядника) або приймальною комісією. За цільовим призначенням акти у ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» поділяються на три групи:

- акти здавання-приймання в експлуатацію закінченого об'єкта;
- акти щодо закінченого або незакінченого об'єкта для проведення розрахунків замовника з підрядником;
- акти приймання окремих конструкцій або систем, які входять до

складу об'єкта будівництва. Складаються з метою встановлення відповідності виконання робіт будівельним нормам і технічним умовам.

Згідно наказу про облікову політику оцінку ступеня завершеності операції з надання послуг (виконання робіт) здійснювати шляхом вивчення виконаної роботи.

Окрім акту виконаних робіт на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» складають також рахунки-фактури.

Рахунок-фактура виписується виконавцем при виконанні будь-яких робіт чи наданні послуг, а також при продажу продукції та інших товарів. Цей документ є обов'язковим тільки в тому випадку, якщо організація знаходиться на загальній системі оподаткування, при якій сплачується і відшкодовується податок на додану вартість, а також він обов'язково вказується в документах. За інших режимах оподаткування рахунок-фактура не потрібно, оскільки його наявність не носить обов'язкового характеру. Якщо виставлення рахунків-фактур носить неухильний образ дій, то вони повинні оформлятися саме в той час, коли здійснився договір, тобто коли був отриманий товар з товарною накладною або коли була надана послуга, оформлена актом виконаних робіт або наданих послуг.

Якщо покупець зареєстрований як платник ПДВ, йому виписується податкова накладна (додаток П), яка надає право покупцю на включення до податкового кредиту витрат по сплаті ПДВ при придбанні товарів. Порядок заповнення податкової накладної та порядок ведення реєстрів отриманих та виданих податкових накладних регламентований ПКУ [27].

Окрім виконання БМР, на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» здійснюють також реалізацію товарів, та інших робіт і послуг.

Взаємовідносини підприємств з покупцями пов'язані з укладанням договорів купівлі-продажу своєї продукції (товарів), підряду на виконання робіт (надання послуг). У договорах відображаються зобов'язання продавця про обсяги і терміни відвантаження продукції (товарів), виконання робіт (послуг) і зобов'язання покупця про приймання продукції (товарів).

Особлива увага в договорах приділяється ціні товару, термінам поставки, порядку розрахунків, терміну оплати, оскільки ці умови договору є істотними й необхідні у разі вирішення спору у претензійно-позовному порядку.

Факт відпуску товарів підприємством покупцю повинен бути документально підтверджений, щоб уникнути непорозумінь, які можуть виникнути при розрахунках. Відпуск продукції зі складу ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» проводиться на підставі довіреності, яка пред'являється представником покупця разом з документом, що засвідчує його особу. В довіреності повинні бути заповнені всі реквізити підприємства-покупця, зазначено найменування і кількість отриманої продукції, термін дії довіреності, особистий підпис представника покупця, підтверджений керівником і головним бухгалтером підприємства-покупця, з наявністю відтиснення печатки. Причому, підпис представника покупця на довіреності повинен бути ідентичний підпису одержувача продукції на відвантажувальних документах.

Відпуск продукції здійснюється на підставі накладної з одночасним оформленням податкової накладної. Якщо договором передбачена попередня оплата, то покупцю спочатку виписується рахунок-фактура, на підставі якої здійснюється оплата за продукцію. У разі доставки продукції покупцю транспортом постачальника важливе значення має чітке і правильне оформлення товарно-транспортних накладних з підписами і з печаткою одержувача, що засвідчує отримання товарів або продукції. Товарно-транспортні накладні оформляються в порядку, встановленому наказом Мінінфраструктури «Про затвердження Змін до Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні» від 05.12.2013 №983 [41]. Але часто покупці власними силами забирають продукцію або товари, тому заповнення товарно-транспортної не є обов'язковим.

При розрахунках з іноземними покупцями та замовниками підставою для обліку та руху експортних товарів є наступні документи:

зовнішньоекономічні договори купівлі-продажу, вантажні митні декларації, приймальні акти і акти експертизи торгово-промислової палати, комерційні документи (рахунки-фактури-invoice, що підтверджують митну вартість товару); транспортні накладні (CMR, залізничні накладні, авіа накладні, коносаменти, товарно-транспортні накладні, пакувальні листи). При продажу товару за іноземну валюту обов'язково повинна складатися довідка бухгалтерії про наявність курсових різниць при перерахуванні заборгованості.

Характеристика основних документів з обліку розрахунків з покупцями та замовниками представлена в додатку Р.

При здійсненні розрахунків з контрагентами підприємства самостійно обирають форми розрахунків з покупцями і замовниками і зазначають їх в укладених договорах.

В умовах розвитку ринкових відносин та економічної нестабільності підприємства-постачальники (підрядчики), ще при складанні договорів обговорюють умови передплати (авансу) як гарантії сплати, як спосіб часткового розрахунку за відвантажений товар, виконані роботи.

Авансові платежі постачальникам та іншим підприємствам оформлюють платіжними дорученнями, в яких міститься сума платежу та посилення на укладений договір.

На ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» здійснюють розрахунки з підзвітними особами.

Набуття статусу підзвітної особи відбувається в момент видачі їй авансу на відповідні цілі: на адміністративно-господарські потреби; на закупівлю сільськогосподарської продукції; на витрати по службовим відрядженням. Однак, такий аванс на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» видається лише при отриманні завдання підзвітною особою для виконання цих цілей.

По-перше, при видачі завдання на відрядження або виконання господарських потреб будь-якому працівнику підприємства, на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» перевіряється, чи зазначена ця особа в списку осіб, які одержують готівкові кошти на господарські потреби чи на відрядження. Крім

того, будь-яка видача коштів під звіт повинна підтверджуватися наказом керівника на видачу коштів. Керівник підприємства видає розпорядження про участь конкретної підзвітної особи в розрахунках за отримання цінностей (про скерування її в службове відрядження або поєднання отримання цінностей і скерування у відрядження) і про видачу їй грошового авансу для цих цілей.

Далі затверджується розрахунок суми необхідних грошових коштів для виконання завдання. На підприємстві затверджений кошторис витрат на відрядження, що має вигляд зведеного документу, а також діє довідка-розрахунок на службові поїздки (додаток С), які складаються на кожного відрядженого працівника окремо.

Видача грошового авансу під звіт на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» здійснюється з таких джерел:

- з каси підприємства, при цьому можливі два варіанти:
- видача платіжної картки на здійснення витрат підзвітною особою.

Видача готівки під звіт проводиться за умови повного звіту такої підзвітної особи за раніше виданими під звіт сумами. Факт наявності заборгованості підзвітної особи встановлюється бухгалтерією.

Видача готівки з каси на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» передбачає використання видаткового касового ордера. Видача коштів особам, яких нема в списковому складі (сумісники, виконавці трудових договорів (контрактів), члени органів управління та ін.) здійснюється за видатковими касовими ордерами на кожного такого працівника.

Облік витрат на відрядження регламентується пп. 140.1.7 Податкового Кодексу України [27]. Днем вибуття у відрядження вважається день відправлення поїзда, літака, автобуса або іншого транспортного засобу з місця постійної роботи відрядженого працівника, а днем прибуття із відрядження – день прибуття транспортного засобу до місця постійної роботи відрядженого працівника. При відправленні транспортного засобу до 24-ї години включно днем вибуття у відрядження вважається поточна доба, а з 0-ї години і пізніше – наступна доба. Якщо станція, пристань, аеропорт розташовані за межами населеного пункту, де працює відряджений, до

строку відрядження зараховується час, який потрібний для проїзду до станції, пристані, аеропорту. Аналогічно визначається день прибуття відрядженого працівника до місця постійної роботи.

Підставою для здійснення операцій з придбання цінностей і оплати послуг між юридичними особами, як правило, є договір у письмовій або усній формі, в якому може бути передбачено, що розрахунки між партнерами здійснюються готівковими грошовими коштами, тобто можливе здійснення розрахунків через підзвітну особу підприємства. Скерованій на підприємство-продавець підзвітній особі можуть бути видані документи про наявність ділових відносин між сторонами – договори, контракти, копія рахунка-фактури продавця тощо. На підприємстві-продавці підзвітній особі пред'являються цінності і оформляються документи на відвантаження цих цінностей покупцю: накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей; податкова накладна; якщо використовується транспорт, заповнюється товарно-транспортна накладна; до переліку документів входить також акт купівлі-продажу цінностей.

Придбання цінностей в магазині супроводжується отриманням підзвітною особою в касі касового чека, товарного чека, інших документів про оплату цінностей. У бухгалтерії виписується накладна, податкова накладна, інші документи про передачу цінностей і наявність розрахунків з ПДВ. У цих документах вказується найменування організації-покупця і її реквізити.

Слід зазначити, що на працівників госпрозрахункових підприємств не застосовуються обмеження щодо строків перебування працівників у службові відрядження. Обмеження можуть бути визначені лише внутрішнім розпорядчим документом, але тоді в ньому необхідно передбачити і санкції за порушення термінів перебування працівника у відрядженні.

Згідно ПКУ [27] визначено, що витрати на відрядження фізичних осіб, які перебувають у трудових відносинах з підприємством, відшкодовуються в

межах фактичних витрат особи, яка відряджена, на проїзд (у тому числі перевезення багажу, бронювання транспортних квитків) як до місця

відрядження і назад, так і за місцем відрядження (у тому числі на орендованому транспорті), оплату вартості проживання у готелях (мотелях), а також включених до таких рахунків витрат на харчування чи побутові послуги (прання, чищення, лагодження та прасування одягу, взуття чи білизни), на найм інших жилих приміщень, оплату телефонних розмов, оформлення закордонних паспортів, дозволів на в'їзд (вивіз), обов'язкове страхування, інші документально оформлені витрати, пов'язані з правилами в'їзду та перебування у місці відрядження, в тому числі будь-які збори і податки, що підлягають сплаті у зв'язку із здійсненням таких витрат.

Зазначені витрати можуть бути включені до складу витрат платника податку лише за наявності підтвердних документів, що засвідчують вартість цих витрат у вигляді транспортних квитків або транспортних рахунків (багажних квитанцій), у тому числі електронних квитків за наявності посадкового талона та документа про сплату за всіма видами транспорту, в тому числі чартерних рейсів, рахунків, отриманих із готелів (мотелів) або від інших осіб, що надають послуги з розміщення та проживання фізичної особи, в тому числі бронювання місць у місцях проживання, страхових полісів тощо.

До складу витрат на відрядження відносяться також витрати, не підтверджені документально, на харчування та фінансування інших власних потреб фізичної особи (добові витрати), понесені у зв'язку з таким відрядженням у межах території України, але не більш як 0,1 розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня податкового (звітного) року, в розрахунку за кожен календарний день такого відрядження, а для відряджень за кордон – не вище 80 ЄВРО, в розрахунку за кожен календарний день такого відрядження.

Не дозволяється включати до складу витрат на харчування вартість алкогольних напоїв і тютюнових виробів, суми «чайових», за винятком випадків, коли суми таких «чайових» включаються до рахунку згідно із законами країни перебування, а також плату за видовищні заходи.

Є випадки, коли суми відшкодування добових витрат вище зазначеного ліміту будіть відшкодовуватися працівнику за дозволом власника

підприємства, або органу, ним уповноваженого. Але таке відшкодування варто прописати у наказі про відрядження – до направлення на відрядження прописується точний розмір сум відшкодування, або відшкодування припадає на строк після повернення з відрядження – у розпорядчому документі.

В Податковому Кодексі України [27] наведено, що сума добових визначається в разі відрядження:

– у межах України та країн, в'їзд громадян України на територію яких не потребує наявності візи (дозволу на в'їзд), – згідно з наказом про відрядження та відповідними первинними документами;

– до країн, в'їзд громадян України на територію яких здійснюється за наявності візи (дозволу на в'їзд), – згідно з наказом про відрядження та відмітками уповноваженої службової особи Державної прикордонної служби України в закордонному паспорті або документі, що його замінює.

Будь-які витрати на відрядження можуть бути включені до складу витрат платника податку за наявності документів, що підтверджують зв'язок такого відрядження з діяльністю такого платника податку, зокрема (але не виключно) таких: запрошень сторони, що приймає, діяльність якої збігається з діяльністю платника податку; укладеного договору чи контракту; інших документів, які встановлюють або засвідчують бажання встановити цивільно-правові відносини; документів, що засвідчують участь відрядженої особи в переговорах, конференціях або симпозиумах, інших заходах, які проводяться за тематикою, що збігається з господарською діяльністю платника податку.

Якщо згідно із законами країни відрядження або країн, територією яких здійснюється транзитний рух до країни відрядження, обов'язково необхідно здійснити страхування життя або здоров'я відрядженої особи чи її цивільної відповідальності (у разі використання транспортних засобів), то витрати на таке страхування включаються до складу витрат платника податку, що відряджає таку особу.

Після виконання завдання працівник має скласти звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт (додаток Т). Звіт подається у

відповідності до граничних норм повернення надміру витрачених коштів повинні співпадати зі строками подання звіту про використання коштів, наданих на відрядження або під звіт (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Строки повернення виданої під звіт готівки

Кошти видані на:	Видано готівкою з каси	Готівка, знята з платіжної картки	Безготівкові розрахунки за допомогою платіжної картки
відрядження (в т.ч., у якому вирішуються виробничі (господарські) потреби	до закінчення 5-го банківського дня, що настає за днем, у якому працівник завершує відрядження (п. 170.9.2 ПКУ).	до закінчення 3-го банківського дня після завершення відрядження (пп. "а" п. 170.9.3 ПКУ).	не пізніше 10 банківських днів (після завершення відрядження), а за наявності поважних причин (до з'ясування питання в разі виявлення розбіжностей між відповідними звітними документами) – 20 (пп. "б" п. 170.9.3 ПКУ).
вирішення виробничих (господарських) потреб	до закінчення 5-го банківського дня, що настає за днем, у якому платник податку завершує виконання окремої цивільно-правової дії (п. 170.9.2 ПКУ)		

За наявності надміру витрачених коштів така сума повертається платником податку в касу на основі прибуткового касового ордеру (КО-1). Також надміру витрачені кошти видаються підзвітній особі з каси за видатковим касовим ордером (КО-2).

Якщо платник податку не повертає суму надміру витрачених коштів протягом звітного місяця, на який припадає граничний строк (до закінчення третього або п'ятого, а в окремих випадках десятого чи двадцятого банківського дня, що настає за днем, у якому платник податку завершує відрядження або завершує виконання окремої цивільно-правової дії за дорученням та за рахунок податкового агента платника податку, що надав кошти під звіт), то така сума підлягає оподаткуванню податком на доходи

фізичних осіб відповідно до пункту 167.1 статті 167 розділу IV ПКУ [27] за рахунок будь-якого оподаткованого доходу (після його оподаткування) за відповідний місяць. У разі недостатності суми доходу – за рахунок оподатковуваних доходів наступних звітних місяців до повної сплати суми такого податку. При цьому застосовується підвищуючий коефіцієнт (пункт 164.5 ПКУ), який обчислюється за такою формулою:

$$K = 100 : (100 - Cп), \quad (2.6)$$

де К – коефіцієнт;

Сп – ставка податку, встановлена для таких доходів на момент їх нарахування.

Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт складається платником податку (підзвітною особою), що отримала такі кошти.

Витрати підзвітної особи на оплату службових відряджень і на придбання ТМЦ відповідно до п.7 П(С)БО 16 «Витрати» [39] відображаються у складі витрат того періоду, в якому вони були здійснені. Моментом відображення витрат за розрахунками з підзвітною особою є подання підзвітною особою в бухгалтерію звітного документа про витрачені грошові кошти – звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт. Саме в цей момент відбувається збільшення активів або зменшення зобов'язань і формування первісної вартості запасів. При отриманні готівки з каси такого зменшення зобов'язань або збільшення активів не відбувається. Дозвіл на віднесення конкретної величини витрат відповідно до таких критеріїв дає керівник своїм підписом на звіті про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт.

З метою управління дебіторською заборгованістю на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» створюють резерв сумнівних боргів.

Резерв сумнівних боргів – це резерв, який створюється з метою покриття у майбутньому безнадійної дебіторської заборгованості. Він коригує дебіторську заборгованість до її реалізаційної вартості, дозволяє підприємству показати, що відповідна сума не може бути стягнута з дебіторів. Таким чином, в умовах ризику неплатоспроможності покупців, підприємство попереджає виникнення втрат від сумнівної дебіторської заборгованості.

Резерв сумнівних боргів нараховується тільки для сумнівної дебіторської заборгованості.

Сумнівні борги завищують реальний результат від реалізації, тому згідно з принципом обачності, підприємство повинне визнати можливі витрати від неповернення частини боргів покупцями у момент визнання доходу від реалізації.

У відповідності до наказу про облікову політику на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» розраховують величину резерву сумнівних боргів із застосуванням абсолютної суми сумнівної заборгованості.

Створювати резерв забезпечення: на виплату відпусток працівникам підприємства. Величину забезпечення розраховувати шляхом множення фактично нарахованої працівникам заробітної плати на коефіцієнт резервування, який обчислюють як відношення річної планової суми на оплату відпусток до загального річного планового фонду оплати праці; виконання гарантійних зобов'язань. Резерв створювати у розмірі 2% від вартості реалізованої продукції. Розрахунок резерву сумнівних боргів оформлюють довідкою (розрахунком) бухгалтерії (додаток У).

Отже, розглядаючи питання організації документування операцій з дебіторською заборгованістю на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», слід зазначити, що основними джерелами інформації служать первинні документи з обліку дебіторської заборгованості, представлені в додатку Ф.

1.3 Аналітичний та синтетичний облік дебіторської заборгованості та її відображення у звітності

На базовому підприємстві ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» облік господарських операцій, у тому числі і облік розрахунків з покупцями та замовниками, ведеться з використанням журналів-ордерів та відомостей по рахунку 36.

Побудова аналітичного обліку повинна забезпечити отримання даних по заборгованості, строк оплати якої ще не настав, а також про заборгованість, яку не сплачено в строк. Аналітичний облік дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» ведеться по кожному покупцю і замовнику, по кожному пред'явленому до сплати рахунку у відповідних картках по рахунку 36 та журналах-ордерах по рахункам 36. Дебетується рахунок 36 на суми, які повинні бути сплачені покупцем, а кредитується – на суми платежів, які надійшли, заліку отриманих авансів.

Синтетичний облік дебіторської заборгованості з покупцями і замовниками наведено в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Синтетичний облік дебіторської заборгованості з покупцями і замовниками ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за жовтень 2018 року

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.	Облікові реєстри
	Дебет	Кредит		
Відображено нарахування дебіторської заборгованості з реалізації вітчизняним покупцям і замовникам	36.1	70	362915,28	дод. Х
Погашена заборгованість з реалізації	311	36.1	318575,78	дод. Х
Відображено нарахування дебіторської заборгованості з реалізації іноземним покупцям і замовникам	36.2	70	36254,50	дод. Х

Аналітичний облік розрахунків з вітчизняними покупцями та замовниками повинен забезпечити отримання даних про заборгованість, строк сплати за якою ще не настав, а також заборгованість, несплачену в

строк. Аналітичний облік розрахунків з покупцями на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» не надає такої інформації.

На субрахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками» аналітичний облік ведеться в гривнях та валюті, яка обумовлена договором. Аналітичний облік розрахунків з іноземними покупцями та замовниками на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» ведеться по кожному покупцеві та замовникові, по валюті покупця або замовника, по кожному пред'явленому до оплати рахунку. Побудова аналітичного обліку повинна забезпечити одержання даних про заборгованість, строк сплати по якій ще не настав, а також заборгованість неоплачену в строк. З цією метою підприємство веде картки аналітичного обліку на кожного дебітора або накопичувальну відомість довільно форми.

Векселі, одержані у забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості, обліковуються на рахунку 182 «Довгострокові векселі одержані». На рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані» ведеться облік короткострокової заборгованості покупців та інших дебіторів за відвантаженою продукцією та за іншими операціями, забезпеченими векселями. Оскільки на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» немає дебіторської заборгованості, забезпеченої векселями, наведемо типову кореспонденцію рахунків з її відображення в додатку Х.

Аналітичний облік по рахунку 38 ведеться в розрізі боржників чи за строками непогашення дебіторської заборгованості і представлено в оборотно-сальдовій відомості по цьому рахунку. Типова кореспонденція рахунків з відображення рахунку 38 відображена в додатку Х.

Для обліку розрахунків за виданими авансами під поставку товарів передбачено рахунок 371 «Розрахунки за авансами виданими». Аналітичний облік за рахунком 371 «Розрахунки за виданими авансами» ведеться в розрізі окремих одержувачів грошових коштів у вигляді авансових платежів (за кожним дебітором). ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» не практикує використання авансових платежів, але розглянемо приклад типових господарських

операцій з обліку авансів виданих (додаток Х).

Аналітичний облік розрахунків з підзвітними особами ведеться за кожною підзвітною особою. По дебету рахунку в кореспонденції з рахунками грошових коштів відображається видача коштів в підзвіт, по кредиту – списання затверджених сум на відповідні рахунки. Сальдо може бути як дебетовим, так і кредитовим. Порядок відображення в бухгалтерському обліку розрахунків з підзвітними особами наведено в табл. 2.8.

Таблиця 2.8 – Синтетичний облік дебіторської заборгованості за розрахунками з підзвітними особами ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за жовтень 2018 року

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.	Облікові реєстри
	Дебет	Кредит		
Видані кошти з каси в підзвіт	372	301	510,28	дод. Х
Придбані МШП підзвітною особою	22	372	123,23	дод. Х
Повернуто залишок невикористаних коштів	301	372	36254,50	дод. Х
Затверджено звіт після повернення з відрядження адміністративного працівника	92	372	300,67	дод. Х

Аналітичний облік дебіторської заборгованості по рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» ведеться по видах заборгованості і по кожному дебітору окремо. Відображення операцій з обліку іншої заборгованості на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» наведено в табл. 2.9.

Таблиця 2.9 – Синтетичний облік дебіторської заборгованості за розрахунками з іншими дебіторами ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.	Облікові реєстри
	Дебет	Кредит		
Отримано дохід від операційної оренди	377	713	980,50	дод. Х
Надійшли матеріали в рахунок погашення заборгованості	20	377	480,00	дод. Х
Погашення іншої дебіторської заборгованості	311	377	530,25	дод. Х

У складі дебіторської заборгованості розраховуються також заборгованість за розрахунками з бюджетом. Аналітичний облік такої

заборгованості ведеться в розрізі її видів та дебіторів. Вона обліковується на рахунку 64 «Розрахунки за податками й платежами», зокрема, на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» – більша їх частина – це розрахунки за ПДВ, коли сума податкового кредиту перевищує суму податкових зобов'язань. Синтетичний облік такої заборгованості наведено в табл. 2.10.

Таблиця 2.10 – Синтетичний облік з розрахунками з бюджетом ТОВ «ІМПЕРІАЛ - ТРЕЙД» за жовтень 2018 року

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.	Облікові реєстри
	Дебет	Кредит		
Відображено податкові зобов'язання за реалізацію товарів	702	643	7865,90	дод. Х
Відображено податкові зобов'язання за реалізацію БМР	703	643	34765,20	дод. Х
Відображено розрахунки з бюджетом за податковими зобов'язаннями	643	641	42631,10	дод. Х
Відображено суму податкового кредиту	644	631	45764,80	дод. Х
Відображено розрахунки з бюджетом за податковим кредитом	641	644	45764,80	дод. Х

У наказі про облікову політику ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» вказано, що для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку і фінансової звітності підприємства слід проводити інвентаризацію активів й зобов'язань, в ході якої перевіряти й документально підтверджувати їх наявність, стан й оцінку.

Пунктом 12 Порядку подання фінансової звітності, затвердженого постановою КМУ від 28.02.2000 р. № 419 [29], визначено, що проведення інвентаризації активів і зобов'язань підприємства обов'язкове перед складанням річної фінансової звітності.

Під інвентаризацією розуміють виявлення фактичної наявності і стану господарських засобів підприємства на певний момент шляхом перевірки їх у натурі. Таке розуміння інвентаризації є вузькотехнічним і не характеризує її як складову бухгалтерського обліку.

Інвентаризація розрахунків за дебіторською заборгованістю набуває особливої актуальності в даний момент часу, в умовах кризи неплатежів.

Проведення інвентаризації забезпечується власником (власниками) або уповноваженим органом (посадовою особою), що здійснює керівництво підприємством відповідно до законодавства та установчих документів, який створює необхідні умови для її здійснення, визначає об'єкти, періодичність і строки проведення інвентаризації.

Для проведення інвентаризації на підприємстві наказом керівника підприємства створюється інвентаризаційна комісія з представників апарату управління підприємства, бухгалтерської служби та досвідчених працівників підприємства, які знають об'єкт інвентаризації, ціни та первинний облік (інженери, технологи, механіки, виконавці робіт, товарознавці, економісти, бухгалтери). Інвентаризаційну комісію очолює керівник підприємства (його заступник) або керівник структурного підрозділу підприємства, уповноважений керівником підприємства.

Під час проведення інвентаризації дебіторської заборгованості керуються вимогами Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань [32].

Оскільки виявлена в процесі інвентаризації заборгованість повинна бути погоджена обома сторонами – учасниками розрахунків (дебіторами і кредиторами), потрібно зробити звірку розрахунків із контрагентами (п. 7.2 розд. III Положення № 879). Із цією метою контрагентам направляються виписки з аналітичних рахунків обліку про їх заборгованість. Такі виписки мають вигляд акта звірки розрахунків (додаток Ц), який складений у довільній формі, але містить обов'язкові реквізити, передбачені ст. 9 Закону № 996 [28].

В акті звірки слід також указати дату та номер договору, укладеного між підприємствами, а також суму заборгованості.

Якщо підприємство-контрагент є одночасно дебітором і кредитором, йому необхідно передати акт, у якому окремо буде зазначена дебіторська і

кредиторська заборгованість.

Підприємство-дебітор після одержання виписки повинне підтвердити суму заборгованості або заявити свої заперечення.

В окремих випадках, якщо до кінця звітнього періоду розбіжності залишилися неврегульованими, кожна зі сторін відображає розрахунки з дебіторами та кредиторами в сумах, сформованих за даними бухгалтерського обліку.

Дебіторська заборгованість ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» перевіряється щодо дотримання строку позовної давності, обґрунтованості сум, які обліковуються на рахунках обліку розрахунків з покупцями та замовниками, з підзвітними особами, іншими дебіторами.

Для відображення дебіторської заборгованості, строк позовної давності якої минув і яка планується до списання, окремо складається акт інвентаризації.

Дані про суми заборгованостей, підтверджених і не підтверджених актами звірок, включаються в Акт інвентаризації розрахунків із покупцями, постачальниками та іншими дебіторами і кредиторами форми №інв-17, затвердженої Постановою «Про затвердження форм первинної облікової документації для підприємств і організацій» №241.

Акт складається на підставі довідки (додаток до форми № інв-17), яка містить найменування й адреси дебіторів і кредиторів, суму заборгованості, за що вона числиться, з якого часу, на підставі яких документів. Якщо виявлено заборгованість із простроченим строком позовної давності, у довідці вказуються особи, винні в пропусценні цього строку.

Після закінчення інвентаризації оформлені акти інвентаризації здаються до бухгалтерської служби для перевірки, виявлення і відображення в обліку результатів інвентаризації, складаються звіряльні відомості активів і зобов'язань, у яких відображаються розбіжності між даними бухгалтерського обліку і даними актів інвентаризації.

Висновки щодо виявлених розбіжностей між фактичною наявністю

активів і зобов'язань та даними бухгалтерського обліку, які наводяться в звіряльних відомостях, та пропозиції щодо їх врегулювання відображаються інвентаризаційною комісією у протоколі, що складається після закінчення інвентаризації та передається на розгляд і затвердження керівнику підприємства.

Підприємство може додавати до протоколів іншу інформацію, яка є суттєвою для прийняття рішень щодо визнання й оцінки активів і зобов'язань та розкриття відповідної інформації у фінансовій звітності.

Протокол інвентаризаційної комісії затверджується керівником підприємства протягом п'яти робочих днів після завершення інвентаризації.

Результати інвентаризації на підставі затвердженого протоколу інвентаризаційної комісії відображаються у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності того звітного періоду, в якому закінчено інвентаризацію.

Фінансовий звіт СПД ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» складається у відповідності до вимог П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [40].

Метою складання фінансової звітності є забезпечення користувачів повною, правовою, неупередженою інформацією про фінансові результати діяльності і фінансовий стан підприємства. Фінансова звітність повинна задовольняти інтереси користувачів – юридичних і фізичних осіб, яким необхідна інформація про діяльність підприємства для прийняття управлінських рішень.

Дебіторська заборгованість ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» відображається у фінансовому звіті у другому розділі активу балансу «Оборотні активи».

У статті «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги» (рядок 1125) відображається заборгованість покупців або замовників за реалізовані їм продукцію, товари, роботи або послуги, включаючи забезпечену вексями заборгованість скоригована на резерв сумнівних боргів (нетто).

У статті «Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом»

(рядок 1135) відображається визнана дебіторська заборгованість казначейських, фінансових і податкових органів, державних цільових фондів, зокрема за розрахунками з тимчасової непрацездатності. Окремо наводиться дебіторська заборгованість з податку на прибуток у рядку 1136.

У статті «Інша поточна дебіторська заборгованість» (рядок 1155) відображається заборгованість дебіторів, яка не включена до інших статей дебіторської заборгованості, скоригована на резерв сумнівних боргів (нетто) та яка відображається у складі оборотних активів.

Отже, синтетичний облік дебіторської заборгованості з покупцями і замовниками ведеться по рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», за іншими операціями – на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Аналітичний облік дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» ведеться по кожному покупцю і замовнику, по кожному пред'явленому до сплати рахунку, з підзвітними особами – за кожною підзвітною особою. Дебіторська заборгованість ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» відображається у фінансовому звіті у другому розділі активу балансу.

2.5 Удосконалення обліку дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»

Оскільки бухгалтерський облік в Україні все більше наближується до вимог міжнародної практики, з метою удосконалення обліку дебіторської заборгованості необхідно враховувати досвід зарубіжних країн.

Міжнародні стандарти прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі, за винятком резерву сумнівної заборгованості. Але для визначення величини дебіторської заборгованості, яка відображається в балансі, необхідно: протестувати дебіторську заборгованість на предмет

знецінення, тобто списати однозначно безнадійну заборгованість; для дебіторської заборгованості, яка залишилася, нараховуємо резерв сумнівної заборгованості, який відображає можливу ймовірність несплати рахунків, і вирахувати даний резерв із величини дебіторської заборгованості.

Порівняння особливостей оцінки дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці представлено у додатку Ш.

Проблема визнання дебіторської заборгованості за кордоном пов'язана із застосуванням гнучкої системи численних знижок. Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи:

- 1) торгові знижки - це відсоткові знижки від базової ціни;
- 2) знижки за оплату в строк – це знижки залежно від строку оплати.

В момент виникнення дебіторської заборгованості необхідно визначити суму кредиту, що надається кожному конкретному покупцю. Тут слід врахувати вартість відвантаженої продукції (виконаних робіт, наданих послуг), наданні знижки та повернені товари покупцями. Але головна проблема оцінки дебіторської заборгованості виникає все таки в момент складання фінансової звітності.

В зарубіжній системі обліку дебіторська заборгованість за рахунками оцінюється та відображається у фінансовій звітності за чистою вартістю реалізації, тобто за сумою грошей, яка реально може бути отримана в майбутньому в результаті її погашення.

Для визначення чистої вартості реалізації необхідно оцінити чисту суму коштів, яку очікується отримати в результаті погашення дебіторської заборгованості за рахунками.

Зазначимо, що чиста вартість реалізації, як правило, відрізняється від юридично належної до оплати величини. Наприклад, в США, вона обчислюється шляхом сумування всієї дебіторської заборгованості. У зв'язку з цим згідно з принципом обачності проводяться два коригування: оцінюється і обліковується безнадійна дебіторська заборгованість; оцінюються можливі повернення товарів та враховуються надані раніше

знижки.

В зарубіжній літературі безнадійною вважається дебіторська заборгованість, яка, ймовірно, ніколи не буде сплачена. Наявність безнадійного боргу призводить до втрати виручки від продажу або до збитку, і вимагає відповідного зниження величини дебіторської заборгованості по рахунках та зменшення прибутку.

В більшості країн виявлення безнадійної дебіторської заборгованості (в тому числі векселів) проводиться в індивідуальному порядку, тобто при окремому розгляді кожного безнадійного до отримання рахунку (векселя). Не отримані від покупців векселі на рахунки, надходження яких визнано як безнадійне, списуються на витрати підприємства.

Двома найбільш поширеними методами обліку безнадійної заборгованості в більшості країн є метод прямого списання і метод нарахування резерву.

Міжнародні стандарти прямо не вимагають відображення дебіторської заборгованості в балансі, за винятком резерву сумнівної заборгованості. Але для визначення величини дебіторської заборгованості, яка відображається в балансі, необхідно: протестувати дебіторську заборгованість на предмет знецінення, тобто списати однозначно безнадійну заборгованість; для дебіторської заборгованості, яка залишилася, нараховуємо резерв сумнівної заборгованості, який відображає можливу ймовірність несплати рахунків, і вирахувати даний резерв із величини дебіторської заборгованості.

Для України характерним є існування чітких норм ведення бухгалтерського обліку, які суворо регламентовані, недотримання яких зумовлює різні типи відповідальності (адміністративну, кримінальну тощо), а в міжнародній системі обліку навпаки зазначаються лише базові фундаментальні концепції ведення фінансового обліку. Тому компанії, що ведуть бухгалтерський облік за міжнародними стандартами мають право самостійно обирати форми фінансової звітності, методи відображення в них інформації про певні об'єкти обліку, а також при встановленні відповідного

рівня суттєвості, відображати у звітності лише всі суттєві дані бухгалтерського обліку. Отже, потрібно прискорювати приведення національних та міжнародних стандартів в єдину налагоджену систему, що стимулюватиме зростання зовнішньоекономічної діяльності.

Між вітчизняними і міжнародними стандартами бухгалтерського обліку є вагомі відмінності. Україні в цьому плані слід удосконалювати систему обліку дебіторської заборгованості на основі норм міжнародних стандартів, проте обов'язково потрібно враховувати і національні традиції, і особливості ведення бухгалтерського обліку в країні.

Створення ефективної системи контролю якості обліку розрахунків із дебіторами на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» вимагає розробки чіткої та досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки та документів аналітичного обліку, що дасть змогу накопичувати інформацію про розрахунки з дебіторами з різними рівнями деталізації й узагальнення. Потребують розробки також моделі співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості та певного інструментарію, який дав би змогу швидко та якісно виявляти негативні явища, що впливають на кількісні й якісні зміни цих заборгованостей.

Необхідно приділити значну увагу вибору форм розрахунків із покупцями та замовниками. Серед усіх форм безготівкових розрахунків найнадійнішою є акредитив. Він виставляється в банку постачальника і забезпечує своєчасність розрахунків за виконані роботи.

З метою надання якісної бухгалтерської інформації про заборгованість господарчого суб'єкту, користувачам для прийняття рішень пропонується розробити таку форму бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості, для якої властиві:

- єдиний правильний підхід до обліку дебіторської заборгованості;
- якісний облік короткострокової дебіторської заборгованості, зумовлений наявністю розробки єдиного підходу до реєстрації та обліку довгострокової дебіторської заборгованості в системі синтетичних рахунків;

веденням аналітичного обліку за кожним видом дебіторської заборгованості в розроблених відомостях аналітичного обліку; узагальненням та накопичуванням аналітичної інформації про дебіторську заборгованість.

Для вдосконалення системи обліку дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» пропонуємо:

1. Розробити комплекс заходів щодо:

– пошуку можливостей збільшення кількості покупців і замовників підприємства з тим, щоб зменшити масштаб ризику несплати боргів;

– постійного моніторингу потенційних дебіторів (оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації, іміджу тощо).

2. Створити резерв сумнівних боргів та виробити порядок його визначення в обліковій політиці підприємства.

3. Своєчасно здійснювати контроль співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості. Значне перевищення фактичної дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стабільності підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування.

4. Управління при лімітуванні дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і в розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати граничні суми.

5. Систематично проводити інвентаризацію заборгованості.

Важливим вважаємо той факт, що дебіторська заборгованість є джерелом утворення активів боржника, який цим може користуватися і використовувати засоби без права на це. Пропонуємо розроблену форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями і замовниками для більш оптимального їх управління (табл. 2.11).

Дані представленого документу дають можливість: виявити непередбачених боржників; простежити стан розрахунків контрагентів і в разі виникнення підозри в їх ненадійності – завчасно відмовитись від співпраці; зробити більш прозорішими взаєморозрахунки; допомогти відділу по справам банкрутства бачити потенційних неплатоспроможних контрагентів.

Таблиця 2.11 – Інформація про дебіторську заборгованість

№ з/п	Контрагенти-боржники			Дебіторська заборгованість						
	Назва підприємства	Код ЄДРПОУ	Адреса підприємства	у тому числі				Всього	Створено резерв сумнівних боргів	Визнано безнадійним боргом
				до 3-х місяців	від 3-х місяців до 1 року	від 1р. до 2р.	понад 2 роки			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1

Отже, вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю надасть можливість вибору її оптимального розміру для кожного окремого підприємства, максимально уникати прострочення термінів її погашення, оптимізації контингенту покупців та замовників, ураховуючи їх платоспроможність, що вплине на зменшення обсягів сумнівних боргів.

2 КОНТРОЛЬ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ КОНТРОЛЬНО-АНАЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

В ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»

3.1 Організаційно-методична підготовка до проведення перевірки дебіторської заборгованості на підприємстві

Ефективна організація контрольних робіт, пов'язаних з перевіркою дебіторської заборгованості, повинна сприяти поліпшенню результатів фінансово-господарської діяльності підприємства та стану фінансово-розрахункової дисципліни на ньому.

Під організацією контролю розрахунків з дебіторами розуміють систему методів, способів та заходів, які забезпечують ефективне проведення такого контролю та подальший його розвиток. Така організація полягає в цілеспрямованому впорядкуванні й вдосконаленні механізму та процесів контролю кредиторської заборгованості.

По відношенню до суб'єктів контроль діяльності ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» може бути державним або внутрішньогосподарським.

Державний контроль фінансово-господарської діяльності ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» здійснюють органи Державної аудиторської служби України у вигляді державного фінансового аудиту та інспектування (ревізій) та Державної фіскальної служби України у вигляді планових, позапланових та камеральних перевірок.

Внутрішньогосподарський контроль діяльності ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» здійснюють – керівник та головний бухгалтер, які несуть відповідальність за правильність організації та ведення бухгалтерського і податкового обліку згідно із законодавчими актами України.

У відповідності з нормативними документами, головний бухгалтер підприємства разом з керівниками відповідних підрозділів і служб повинен контролювати правильність оформлення бухгалтерських документів з обліку

дебіторської заборгованості та заповнення фінансової звітності.

Контроль – це систематичне спостереження і перевірка процесу функціонування відповідного об'єкту з метою встановлення його відхилень від заданих параметрів. Роль внутрішнього контролю полягає в тому, що суб'єкт управління здійснює перевірку з урахуванням того, як об'єкт управління виконує його вказівки.

Організація контролю передбачає досягнення та збереження стану певної впорядкованості елементів системи в цілому, підтримання якісної її визначеності.

Раціональна організація контролю за станом розрахунків повинна сприяти зміцненню договірної та платіжної дисципліни, прискорення оборотності оборотного капіталу і, отже, зміцненню фінансового стану підприємств. Тому при здійсненні контролю на підприємстві першочергову увагу потрібно приділяти контролю стану розрахунків та дебіторській заборгованості. Здійснення такого контролю повинно включати перевірку таких розрахунків: з покупцями та замовниками; з отриманих авансів, за претензіями, з бюджетом, з підзвітними особами, з відшкодуванням матеріального збитку, з іншими дебіторами тощо.

Об'єктами контролю є стан розрахункових взаємовідносин, що виникають в процесі звичайної діяльності (тобто розрахунки з покупцями, різними дебіторами, підзвітними особами тощо).

Джерелами інформації при контролі за дебіторською заборгованістю є: нормативні документи по обліку дебіторської заборгованості, річна та квартальна звітність, головна книга, касова книга, регістри синтетичного та аналітичного обліку, первинні документи за період.

Завдання, що стоять перед перевіряючим при здійсненні контролю за дебіторською заборгованістю наступні:

– оцінювати систему контролю за дебіторською заборгованістю, для чого необхідно визначити сильні та слабкі сторони контролю, що впливають на проведення щорічних процедур контролю;

- виявити дані, які можна використовувати при щорічних перевірках;
- скласти програму та методику проведення контролю дебіторської заборгованості;
- здійснити перевірку дебіторської заборгованості;
- скласти висновки за даними перевірки та розробити рекомендації щодо усунення виявлених порушень та запобіганню їм у майбутньому.

В організації контрольного процесу на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» розрізняють три етапи.

Перший етап – підготовка даних для контролю: комплекс робіт, який забезпечує підготовку різних необхідних даних, і насамперед носіїв інформації про господарські факти до контролю. Він передбачає кілька видів робіт:

- визначення об'єктів перевірки, перевірка справжності та вірогідності інформації про господарські факти – явища або процеси;
- перевірка даних різними прийомами контролю з метою виявлення відповідності або невідповідності здійсненої господарської операції передбаченим нормативним документам – закону, кошторису, норми тощо;
- узагальнення результатів контролю методом оформлення та підготовки висновків і реалізація результатів контролю.

Проведенню перевірки передує підготовка, вивчення у відповідних державних контролюючих органах, в установах банків, а також в інших органах матеріалів, які стосуються діяльності та фінансового стану підприємства, яке підлягає перевірці.

На основі вивчення вказаних матеріалів розробляється програма перевірки (додаток Щ), в якій визначаються період перевірки, її мета та основні питання, на яких слід зосередити увагу. Програма перевірки затверджується керівництвом, яке перевіряє підготовленість учасників до проведення перевірки і дає їм необхідні інструктивні вказівки.

Для проведення перевірки головний бухгалтер ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» складає робочий план (додаток Щ) кожного об'єкту перевірки, в

яких вказується: перелік робіт, які належать виконанню, спосіб перевірки (вибірковий, суцільний); строк їх виконання.

Другий етап – проведення перевірки – включає вибір, перевірку і обробку об'єктів перевірки.

Перевірку даних і показників здійснюють за двома ознаками: технічною та за сутнісною.

Під час технічної перевірки встановлюють:

- чи було додержано правил (порядку) складання інформації;
- чи всі необхідні показники або дані є в носіях інформації;
- точність і правильність виконання арифметичних дій, підсумкових операцій тощо;
- чи є на документах необхідні підписи; чи погоджено зустрічні показники, подані у різних носіях інформації

Перевіряючи інформаційний матеріал по суті, звертають увагу на його вірогідність, що дасть змогу забезпечити правильність результату контролю.

Етап контрольної обробки даних складається з різних прийомів: арифметичних, юридичних, логічних, різних розрахунків з визначення необхідних показників, абсолютних і відносних відхилень коефіцієнтів, процентів, однорідних значень (величин), резервів тощо.

Підсумковий етап контрольного процесу є заключним. При проведенні контролю господарської діяльності дістають інформацію, яка є важливою частиною всієї управлінської економічної інформації конкретного господарства. Зміст контрольної інформації становить сукупність оброблених даних, що характеризують відхилення показників та фактори, що на них вплинули і які слід враховувати для прийняття управлінських рішень. На цьому етапі інформація перевірки на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» узагальнюється у акті перевірки.

На організацію технології контрольного процесу створення організаційних передумов для оптимізації виконання контрольних процедур впливають методи контролю. Найпоширенішими з них є:

- документальні (інвентаризація, вибіркове та суцільне спостереження, експертизи, службове розслідування);

- розрахунково-аналітичні (прийоми економічного аналізу, статистичні, економіко-математичні розрахунки).

Методи контролю, які застосовуються при контролі за дебіторською заборгованістю:

- нормативно-правове регулювання, тобто визначення законності заборгованості, правомірності господарських операцій, в результаті яких вона виникла;

- методи документального контролю, перевірка документального підтвердження сум заборгованості, перевірка реєстрів синтетичного та аналітичного обліку у співставленні з даними первинних документів, розрахунково-обчислювальні перевірки та ін.;

- методи фактичного контролю, тобто інвентаризація дебіторської заборгованості.

На кожному етапі відокремлюються наступні об'єкти організації контрольного процесу: контрольні номенклатури; носії контрольної інформації (номенклатур); технологія контрольного процесу (рух носіїв під час виконання різних методичних і технічних прийомів контролю).

Під номенклатурою контролю (контрольною номенклатурою) розуміють перелік даних інформації, яка є в законах, нормативних актах, кошторисах, квотах, планах і фактично зафіксованих характеристиках господарських факторів та процесів, використовуваних у контрольному процесі для підготовки управлінських рішень. Цей склад даних залежить від характеру діяльності підприємства.

У процесі контролю дані в первинному (або перетвореному) вигляді використовуються для формування висновків результатів контролю, а також для розробки пропозицій і прийняття управлінських рішень.

У процесі контролю використовують різні за характером натуральні та вартісні дані й показники. За кількістю назв номенклатура контролю дуже

велика.

Отже, організація контролю розрахунків з дебіторами передбачає визначення на підготовчому етапі перевірки завдань, які необхідно вирішити при перевірці того чи іншого підпитання, яке передбачено планом на проведення контрольних заходів, визначення перевіркою кожне з підпитань, які необхідно перевірити, враховуючи специфіку кожного з них, ознайомлення з нормативно-правовою базою, на яку перевіряючий повинен спиратись, та виділення особисто для себе послідовності перевірки кожного питання, методу дослідження, методи та прийоми дослідження, виходячи від об'єкта контролю і умов його вивчення.

Основними завданнями перевірки розрахунків з дебіторами на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є:

- контроль правильності та своєчасності виконання договірних зобов'язань з покупцями та замовниками за виконані роботи, отримані товари, надані послуги;
- перевірка законності і доцільності здійснення розрахункових операцій, причин виникнення претензій;
- контроль реальності дебіторської заборгованості;
- перевірка правильності ведення аналітичного обліку розрахунків з дебіторами;
- контроль правильності організації та ведення синтетичного обліку дебіторської заборгованості;
- проведення інвентаризації розрахунків з дебіторами;
- контроль стану інвентаризаційної роботи;
- перевірка дотримання порядку списання дебіторської заборгованості, строк позовної давності якої минув;
- перевірка правильності відображення дебіторської заборгованості по статтям балансу.

Таким чином, організація контрольної роботи передбачає її планування, підготовку та накопичення матеріалів, а також підготовку

проведення перевірки; вирішення організаційних питань, підготовку матеріалів для перевірки, та безпосередньо контрольну роботу, тобто вивчення та аналіз фактів, проведення інвентаризації та узагальнення матеріалів перевірки. При цьому головний бухгалтер ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» користується переважно методами документального контролю.

3.2 Перевірка дебіторської заборгованості на підприємстві

Для прийняття управлінських рішень важливе значення має повнота і об'єктивність інформації, пов'язаної з дебіторською заборгованістю.

Важливим питанням перевірки розрахунків з покупцями та замовниками ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є перевірка повноти і своєчасності розрахунків покупців за прийняті ними товари по відповідним документам. З цією метою здійснюється зустрічна звірка з дебіторами та перевірка попередньої інвентаризації розрахунків, що проводилися по підприємству.

Якщо перевіркою виявлена по окремим покупцям стійка заборгованість, то її обґрунтованість встановлюється по даним первинних документів (актів виконаних робіт, рахунків, рахунків-фактур, прибуткових ордерів, товарно-транспортних накладних), які відображають її виникнення, а також актом взаємної звірки розрахунків; з'ясовуються причини, які перешкоджають своєчасному проведенню розрахунків замовника (покупця) з перевіряємим підприємством; встановлюються винуватці.

Необхідна процедура для звірки наявності заборгованості, що відображена у звітності – підтвердження сальдо дебіторів. Існує два типи запитів: позитивний – дебітору пропонується дати відповідь незалежно від того, чи вірна інформація, яку необхідно підтвердити та негативний – дебітору пропонується дати відповідь тільки у разі, якщо інформація невірна.

Запити можуть складатися на кінець року або на іншу дату. Запити

надсилає головний бухгалтер ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД». Відповіді на запити мають бути надіслані на адресу підприємства з відповідним вихідним номером документу та візується по підприємству вхідним номером. Надсилання запитів доцільно здійснювати заздалегідь, тому що термін одержання відповідей може перевищувати термін проведення перевірки. Тому звірення заборгованості методом запитів можна здійснювати на проміжну дату (а не на дату звітності).

Після надсилання запитів треба обробити результати звірення:

Звірити одержані відповіді з документом (реєстром) контролю за запитами. Документ має вигляд, представлений в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Реєстр контролю залишків для перевірки дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»

Назва дебітора	Сума заборгованості, грн.	Дата запиту	Дата одержання відповіді	Сума заборгованості контрагента, грн.	Відхилення, грн.
ПрАТ «Днепрпромліт»	4000,00	20.12.2015	24.12.2015	4000,00	-
Херсонський завод скловиробів	837,00	20.12.2015	21.12.2015	837,00	-
ТзОВ «Вікант»	63887,00	20.12.2015	25.12.2015	63887,00	-

Так, за результатами надісланих запитів головним бухгалтером ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» розбіжностей не встановлено.

На основі запитів і бухгалтерських документів головний бухгалтер перевіряє залишки сум, які знаходяться на відповідних рахунках. Потім визначається строк визначення заборгованості по рахунках дебіторів і встановлюються особи, винні в недотриманні сплати і пропущенні строків позовної давності.

У деяких випадках головний бухгалтер приймає рішення про недоцільність надсилання підтверджень та застосовує альтернативні процедури з метою перевірки реальності дебіторської заборгованості.

Причини прийняття такого рішення можуть бути різними. Наприклад, дебіторська заборгованість за виконані БМР несуттєва для звітності, або перевіряючий впевнений, що застосування запитів не буде ефективним.

До альтернативних процедур можна віднести перевірку погашення заборгованості після дати балансу. Якщо сплата заборгованості здійснена до моменту перевірки, то її реальність не викликає сумнівів. Іншою альтернативою може бути перевірка документів, на підставі яких відображена заборгованість (докази фактичної відправки товарів, надання послуг тощо).

Таблиця 3.2 – Перевірка повноти та своєчасності нарахування доходу від реалізації товарів та визнання дебіторської заборгованості на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за липень 2018 року

Назва дебітора	За даними договору		За документами на виконання БМР		Відхилення, грн.
	Дата	Сума, грн.	Дата	Сума, грн.	
ПрАТ «Червона зірка»	03.07.2018	110,6	03.07.2018	110,6	-
ТзОВ «Дружба»	18.07.2018	2365,10	20.07.2018	2365,10	-
ТзОВ «Дельта-буд»	21.07.2018	2412,30	25.07.2018	2412,30	-
ПП «Планета»	27.07.2018	805,40	27.07.2018	805,40	-

В процесі перевірки слід встановити не тільки реальність заборгованості, а й своєчасність її відображення. Необхідно провести звірку даних, зазначених у документах на виконання БМР та у регістрах бухгалтерського обліку.

За результатами перевірки встановлено несвоєчасне визнання дебіторської заборгованості по ТзОВ «Дружба та ТзОВ «Дельта-буд».

При перевірці розрахунків з покупцями встановлюють, чи укладені угоди на виконання робіт, надання послуг та постачання товарів, чи правильно обчислені суми (з урахуванням строків виконання (реалізації), якості товарів і інших факторів), які належать підприємству за прийняті покупцем товари, а також перевіряють реальність заборгованості покупців, яка обліковується на рахунку 361.

Для контролю важливо знати відсоток безнадійної дебіторської заборгованості, для того щоб перевірити інформацію про створення резерву сумнівних боргів.

Особливу увагу головний бухгалтер має зосередити на контролі позовної давності заборгованості, що значиться на балансі як реальна, а насправді строки її стягнення через арбітраж чи суд адміністрацією підприємства пропущені, тому вона підлягає списанню на збитки. Це встановлюється зіставленням термінів розрахунків, указаних в угодах, актах на виконання, розрахунках, рахунках-фактурах. Перевіряючий виявляє причини безгосподарності, місце утворення збитків та винних за них осіб.

Далі перевіряють дії бухгалтерів щодо подальшого відображення в обліку списаної на збитки заборгованості. Списана дебіторська заборгованість зникає з активу балансу, але її необхідно обліковувати на позабалансовому рахунку впродовж 5-ти років.

Особливу увагу головний бухгалтер повинен приділяти розгляду питань, пов'язаних з писанням заборгованості: причин списання та його обґрунтованості. Вона списується лише у випадку наявності відповідного рішення господарського суду.

Основним правовим документом для здійснення робіт та виконання БМР є договір підряду, для реалізації товарів – договір купівлі-продажу. Тому головний бухгалтер вибірково перевіряє правильність заповнення реквізитів договору та виконання умов договору.

Якщо в договорі відсутні істотні для певного виду зобов'язань умови, то договір вважається неукладеним або він може визнаватися недійсним. Відповідно в цьому випадку піддаються сумніву обґрунтованість віднесення здійснених витрат, право на податковий кредит з ПДВ тощо.

Перевіряючий звертає особливу увагу на угоди, за якими не було дотримано усіх умов, і що призвело до ситуації сплати штрафів.

Далі перевіряється правильність заповнення актів на виконання БМР, рахунків-фактур та всіх його реквізитів: найменування, адреса і розрахункові

рахунки постачальника і платника, а також розрахунок вартості, пред'явленої платнику для оплати: найменування, кількість, ціна і сума товарно-матеріальних цінностей або послуг, інші платежі (послуги, податки, збори). Вибірковою перевіркою головний бухгалтер робить зустрічну перевірку згідно актів на виконання, рахунків-фактур та інших документів у підприємств-контрагентів.

Надходження ТМЦ без відповідних документів при продажу товарів на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» називаються невідфактурованим постачанням. Слід приділяти пильну увагу таким ситуаціям, оскільки за такими операціями можуть скриватися зловживання.

Крім цього на підприємстві можуть бути відсутні довіреності, на отримання покупцем товарів. Це може свідчити про те, що дані товари не були фактично отримана покупцем, і немає підстав списувати товари зі складу.

Якщо ця продукція відсутня і на складі, тоді можна робити висновок про недостачу товарів на складі.

У випадку доставки товарів покупцеві транспортом постачальника чи транспортних підприємств головний бухгалтер повинен перевірити вірне оформлення товарно-транспортних накладних відправником та наявність записів з підписами та відтисками печатки (штампу) одержувача, засвідчуючи отримання товарів. Товарно-транспортні накладні оформлюються у порядку, встановленим наказом Мінінфраструктури від 05.12.2013 №983 [41].

Далі обов'язково перевіряються податкові накладні у відповідності до вимог ПКУ [27]. За хронологічною перевіркою звіряється згідно даних, зареєстрованих в реєстрі отриманих і виданих податкових накладних. Далі шляхом зустрічної звірки співставляються суми податкових накладних із сумами, зазначеними у видаткових документах. Не засвідчити с даних податкових накладних з даними видаткових документів веде за собою невірний облік оподатковуємих операцій (табл.3.3).

Таблиця 3.3 – Перевірка повноти відображення податкових зобов'язань з ПДВ на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за листопад 2018 року

Контрагент	Сума згідно договору, грн.	Ставка податку згідно здійсненої операції	Відображення податкових зобов'язань, грн.		Відхилення, грн.
			Згідно податкових накладних	За даними перевірки	
ПП «ТОММетал»	23000,00	20%	4300,00	4600,00	-300,00
ПП «Хвуст К.В.»	72537,80	6%	4352,27	4352,27	-
ТзОВ «Укртехстрой»	3261,40	20%	652,28	652,28	-

Отже, при проведенні перевірки було встановлено факт заниження суми податкових зобов'язань з ПДВ при вирахуванні з доходу від реалізації виконаних робіт та наданих послуг.

Суцільним способом головний бухгалтер перевіряє документи по товарним операціям, згідно яких встановлено суттєві порушення.

На другому етапі розглядається дебіторська заборгованість, термін позову щодо якої минув. Спочатку треба встановити наявність дебіторської заборгованості, за якої минув термін позову, зіставивши дати розрахункових документів, угод на відвантаження товарів (виконання послуг) з документами їх оплати. Після цього перевіряється правильність списання підприємством дебіторської заборгованості, термін позову щодо якої минув.

ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» виконує роботи та послуги і реалізує продукцію на умовах наступної оплати, тому перевіряється своєчасність здійснення розрахунків за даними платіжних документів (табл.3.4).

Отже, при перевірці своєчасності здійснення розрахунків виявлено прострочення сплати заборгованості підприємством ПрАТ «Артес-М».

При виявленні розбіжностей у датах або сумах виконання договірних зобов'язань перевіряється, чи були направлені відповідні претензії на сплату пені, штрафів або неустойки. При відмові контрагента сплачувати штрафні санкції за прострочення погашення заборгованості підприємство повинно

подати до суду для стягнення такої заборгованості.

Таблиця 3.4 – Перевірка своєчасності розрахунків за виконання БМР на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за березень 2018 року

Контрагент	Погашення заборгованості за договором і платіжними документами		Погашення заборгованості за даними перевірки		Відхилення	
	дата	Сума, грн.	дата	Сума, грн.	дата	Сума, грн.
ПрАТ «Артес-М»	13.03.2018	2800,00	23.03.2018	2800,00	+10	-
КП «Київтрактордеталь»	15.03.2018	560,40	14.03.2018	560,40	-1	-
ПрАТ УПТК «Хмельницькстрой»	18.03.2018	1420,50	18.03.2018	1420,50	-	-

Розрахунки з підзвітними особами на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» перевіряють суцільним способом. При цьому встановлюють дотримання правил видачі авансів; своєчасність надання звітів про використання коштів; доцільність і законність використання підзвітних сум; правильність оформлення документів, прикладених до звітів; порядок погашення виправдовуючих документів з метою запобігання їх повторного використання; своєчасність повернення невитрачених сум.

Законність видачі сум у підзвіт визначається наявністю списку робітників підприємства, яким можуть видаватись у підзвіт готівкові кошти. Даний список повинен бути затверджений наказом чи розпорядженням керівника підприємства; включати тільки постійно працюючих на підприємстві осіб.

Видача коштів підзвіт дозволяється тільки за умови повного звіту конкретної особи за раніше видані під звіт суми.

При перевірці правильності і обґрунтованості складання звітів про використання коштів, наданих на відрядження або підзвіт визначається правильність їх оформлення та наявність виправдовуючих документів щодо використання таких коштів (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Перевірка правильності оформлення звітів на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за листопад 2018 року

Елемент вибірки (підзвітна особа, звіт: №, дата)	Наявність підписів			Підзвітні суми, грн.	Наявність первинних документів	Відхи- лення, грн.
	Підзвітної особи	Керівника	Гол.бух- галтера			
Гладка О. М.; звіт №57 від 13.11.2018	Є	Є	Є	1300,00	Посвідчення про відрядження, наказ, квитанції, білети	-
Шевченко Д. Г.; звіт №58 від 26.11.2018	Є	Є	Є	240,80	Акт закупівлі, чек	-

При перевірці аудитором факту відзвітування підзвітними особами у визначені нормативними документами строки складаються відповідні таблиці (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Перевірка повноти і своєчасності відзвітування на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за листопад 2018 року

Елемент вибірки (авансовий звіт: №, дата, підзвітна особа)	Відповідність дати		Відповідність сум отриманих коштів		Відповідність суми повернених підзвітних сум	
	наказ про відряд- ження даті	посвідче ння	видатко- ві доку- менти	касовий звіт, виписка банку	звіт про викорис- тання коштів	касовий звіт, виписка банку
Гладка О. М.; звіт №57 від 13.11.2018	10.11	10.11	1300,00	560,0	-	-
Шевченко Д. Г.; звіт №58 від 26.11.2018	28.11	28.11	240,80	2780,0	130,0	130,0

По виданим у підзвіт сумах на відрядження або на виконання господарських потреб встановлюють, чи не перевищують вони сум, які розраховані по підприємству (наприклад, на оплату проїзду в обидва кінця, добових, оплату житла на строк відрядження тощо) та чи підтверджені

відповідними первинними документами.

Отже, направлення робітника підприємства у відрядження здійснюється керівником підприємства ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» або його замісником і оформлюється наказом (розпорядженням) із зазначенням: пункту призначення, назви підприємства, куди відряджений працівник, терміну і цілей відрядження.

Після повернення з відрядження працівник зобов'язаний подати звіт про використання коштів у терміни, встановлені законодавством України. Залишок невикористаних коштів підлягає поверненню в касу у валюті, у якій був отриманий аванс не пізніше встановлених термінів.

При перевірці підтверджуючих документів, що додаються до Звіту про використання коштів:

- оригінали документів, що підтверджують витрати, із зазначення форми оплати (готівкою, чеком, кредитною картою, безготівковим перерахуванням);

- копія відміток у закордонному паспорті, завірена відділом кадрів чи керівником підприємства (при відрядженні за кордон).

Якщо для остаточного розрахунку за відрядження необхідно виплатити додаткові кошти, які були затверджені керівником підприємства, то виплата здійснюється в національній валюті України за курсом НБУ на день погашення заборгованості, але не пізніше 3 робочих днів після повернення з відрядження. У випадку відсутності підтверджуючих документів про обмін валюти, у якій виданий шанс, на національну валюту країни відрядження, перерахування витрат здійснюється виходячи з крос-курсу.

Перевірку розрахунків з підзвітними особами доцільно проводити в такій послідовності.

- перевірка порядку видачі коштів під звіт;

- правильність і своєчасність подання підзвітними особами Звітів в бухгалтерію. Особи, які отримали готівку підзвіт, повинні подати до бухгалтерії звіт про витрачені кошти протягом встановлених строків;

– перевірка Звітів про використання коштів, наданих на відрядження або підзвіт на наступне: чи не складені вони від імені інших осіб одним і тим же почерком або від однієї особи, але різними почерками;

– перевірка посвідчень на відрядження.

Документи, які підтверджують відрядження конкретної особи (посвідчення на відрядження, видатковий касовий ордер, звіт про використання грошових коштів, наданих на відрядження) або здійснених підзвітною особою інших витрат необхідно перевірити, перш за все, з точки зору їх справжності.

При перевірці витрат на відрядження за Звітами і доданими до них виправдними документами головний бухгалтер встановлює законність і доцільність, а також обґрунтованість прийнятих до оплати витрат на відрядження.

Вивчаючи документи на придбання товарів, потрібно пересвідчитись, чи не зроблено підпис і текст від імені однієї і тієї ж особи але різними почерками. При перевірці рахунків і товарних чеків, які стверджують придбання товарів, потрібно звернути увагу на штамп і печатку. За їх зовнішнім виглядом іноді можна здогадатись, що вони підроблені.

Необхідно перевірити правильність перенесення залишків на кожному підзвітну особу з реєстрів минулого року на початок поточного року. Залишок по журналу-ордеру за рахунком 372 на початок року звіряють з даними Головної книги (рахунок 372) і річним звітом.

Перевіряють правильність рознесення Звітів у реєстри аналітичного обліку. Важливо перевірити правильність відображення в обліку витрат, проведених підзвітними особами. Спочатку перевіряють правильність віднесених сум на рахунки запасів або витрат, а потім – рознесення по аналітичних рахунках.

Отже, на останньому етапі порівнюються дані первинних документів з реєстрами аналітичного та синтетичного обліку.

Контроль розрахунків за дебіторською заборгованістю завершується

перевіркою дотримання діючої кореспонденції рахунків бухгалтерського обліку, що дозволяє не тільки виявити помилки у відображенні розрахункових операцій, але й розкрити факти навмисного перекручення облікових даних з метою приховування допущених зловживань.

Згідно з пунктом 3 статті 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.04.1999р. № 996-XIV [28] інформація, що міститься у прийнятих до обліку первинних документах, систематизується на рахунках бухгалтерського обліку в регістрах синтетичного та аналітичного обліку шляхом подвійного запису їх на взаємопов'язаних рахунках бухгалтерського обліку.

Під час перевірки необхідно встановити, чи правильно відображені за статтями балансу відповідні залишки заборгованості. Для цього порівнюють залишки за кожним видом розрахунків на одну і ту саму дату за даними аналітичного обліку із залишками за синтетичним рахунком, що відображені у журналах-ордерах та головній книзі. Необхідно вивчити аналітичні рахунки за кожним дебітором і встановити, чи немає знеособлених аналітичних рахунків. Головний бухгалтер повинен засвідчитися, що дані аналітичних рахунків тотожні відповідним рахункам синтетичного обліку на перше число кожного місяця (табл. 3.7).

Таблиця 3.7 – Взаємна перевірка обґрунтованості відображення дебіторської заборгованості в первинних документах, облікових регістрах та Головній книзі на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за вересень 2018 року

Дебіторська заборгованість	Рахунок	Виручка від реалізації згідно		
		первинних документів, грн.	облікових документів, грн.	Головної книги, грн.
за товари, роботи, послуги	36	632481,20	632481,20	632481,20
з підзвітними особами	372	12311,60	12311,60	12311,60
інша	377	1890,02	1890,02	1890,02

Також слід перевірити правильність підрахунків по дебету і кредиту облікового регістру за відповідними видами розрахунків і виведення залишку

на перше число наступного місяця. Підсумки оборотів та виведення залишку з кожного виду рахунків звіряють з підсумками реєстрів аналітичного і синтетичного обліку. При виявленні у місячних (квартальних) звітах і Головній книзі значних відхилень у розмірах дебіторської заборгованості ревізор повинен мати на увазі, що вони можуть бути результатом:

- перенесення її на інші рахунки балансу;
- сторнування проведених нарахувань;
- необґрунтованого списання заборгованості на витрати виробництва.

Для того, що визначити, чи правильно відображені кінцеві залишки за розрахунками з дебіторами, шляхом арифметичної перевірки перевіряючий самостійно визначає залишок на початок наступного періоду за даними облікових реєстрів.

Також, перевірка дебіторської заборгованості включає встановлення правильності відображення операцій на рахунках бухгалтерського обліку. Так, в процесі перевірки розрахунків із покупцями та замовниками перевіряються наступні бухгалтерські записи (табл. 3.8).

Таблиця 3.8 – Перевірка правильності відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій розрахунків з покупцями та замовниками ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» за вересень 2018р.

Зміст господарської операції	По даним обліку			По даним перевірки			Відхилення по сумі, грн.
	Дт	Кт	Сума, грн.	Дт	Кт	Сума, грн.	
Виконані БМР	361	703	3548,30	361	703	3548,30	-
Відображені розрахунки з ПДВ	703	641	591,40	703	641	591,40	-
Відображений дохід від реалізації товарів	361	702	785,40	361	702	785,40	-
Відображені розрахунки з ПДВ	702	641	130,90	702	641	130,90	-
Отримані кошти від покупців за реалізовані товари	311	361	785,40	311	361	785,40	-

Головному бухгалтеру необхідно впевнитися, чи справді відбулося погашення заборгованості, чи вона штучно занижена. Це встановлюється за

даними аналітичного обліку і первинних документів та синтетичного обліку.

Для вивчення фінансового звіту СПД (балансу) потрібно дізнатися про те, чи не була дебіторська заборгованість перенесена на інші статті балансу, об'єднана з кредиторською заборгованістю, чи на підприємстві мало місце порушення ведення бухгалтерського обліку тощо.

3.3 Узагальнення результатів контролю та методика складання акту перевірки

Важливим етапом проведення контролю на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є узагальнення її матеріалів і документальне закріплення дій перевіряючих. Даний етап дозволяє не тільки згрупувати та систематизувати встановлені порушення і недоліки, а й реалізувати отримані результати шляхом розробки та впровадження необхідних заходів.

Головний бухгалтер ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» групує порушення за різними ознаками в залежності від їх необхідності. Зазвичай в основу класифікаційної ознаки береться кількість однорідних господарських операцій, по яким встановлені порушення. Також, порушення групуються за рівнем відповідальності посадових осіб, по їх здійсненню і за розмірами матеріального збитку. Так, виокремлюються порушення, пов'язані з притягненням до судової відповідальності, порушення пов'язані із стягненням з винних осіб матеріального збитку без притягнення до судової відповідальності, інші порушення, що потребують адміністративного покарання.

Узагальнення результатів контролю на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» включає комплекс методичних прийомів групування і систематизації його результатів, необхідних для прийняття рішень щодо усунення виявлених недоліків у діяльності підприємства. Однорідні недоліки головний бухгалтер

ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» узагальнюють у таблицях, схемах, графіках, відомостях, машинограмах та інших документах за допомогою таких методичних прийомів: групування недоліків; документація результатів проміжного контролю; аналітичне групування; слідчо-юридичне обґрунтування недоліків; систематизоване групування недоліків в проміжних актах ревізії діяльності підприємства.

Результативність перевірки значною мірою залежить від якості складеного акта перевірки. Складання акта починається задовго до написання самого тексту. Різноманітність і численність питань, з якими перевіряючий має справу в процесі своєї діяльності, зобов'язує його із самого початку перевірки добирати і систематизувати матеріал відповідно до розділів і питань програми і робочого плану.

На основі систематизованого матеріалу складається акт. Акт перевірки на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» (додаток Ю) – це не просто перелік допущених порушень фінансово-господарської діяльності, це документ, який має послужити підставою для правильних висновків про якість, законність, доцільності роботи об'єкта, що перевіряється, і на базі цього для вироблення реальних пропозицій, рекомендацій, розпоряджень з метою усунення виявлених порушень, вжиття заходів до винних осіб. У зв'язку з цим до акту перевірки на підприємстві ставиться ряд вимог.

По-перше, акт перевірки повинен містити системний виклад виявлених порушень на підставі конкретних фактів і документів. При цьому обов'язково треба вказувати повне найменування нормативного документа, положення якого були порушені. У необхідних випадках записи в акті треба підкріплювати копіями (або оригіналами) документів, на підставі яких зроблено порушення або зловживання.

По-друге, складаючи акт, головний бухгалтер має заносити до нього тільки ті факти, з яких надалі може зробити висновки, пропозиції, рекомендації, вказівки. Не слід перевантажувати акт другорядними деталями, описом численних дрібних однотипних порушень. Все це краще зосередити в

проміжному акті, довідці, відомості і докласти їх до основного акта перевірки, виклавши у ньому основну суть і загальні підсумки.

По-третє, при викладенні фактів перевіряючий повинен дотримуватися суворої об'єктивності, не вживати виразів, якими оперують органи слідства або прокуратури.

По-четверте, порушення, встановлені шляхом обстеження або аналізу, необхідно заносити в акт тільки після фактичної або документальної перевірки. Неприпустимо, коли в акт заносять недостатньо перевірені порушення, що надалі можуть бути спростовані.

За всіма випадками порушень слід вказувати номери і дату відповідних первинних документів і облікових реєстрів, характер порушення, посади і прізвища винних осіб. Виявлені факти викладаються в акті об'єктивно, при цьому всі записи мають бути простими і доступними для сприйняття.

Всі факти в акті викладені таким чином, що по кожному з них були зібрані документи, які підтверджували всі недоліки і порушення і можна було б мати документально підтвержені відповіді на наступні запитання:

– що порушено (інструкція, стандарт, наказ, постанова тощо з посиланням на пункт, параграф і зміст порушення);

– хто порушив (із зазначенням посадових або матеріально відповідальних осіб);

– час порушення (дата або період здійснення порушення або зловживання);

– спосіб порушення;

– чим викликано порушення (причини і умови, які сприяли порушенню);

– розмір нанесеного збитку.

Викладення матеріалів контролю в акті перевірки спрямовано на допомогу керівництву підприємства швидко і правильно орієнтуватися в дійсному стані подій, сприяти швидкому викриттю та виправленню виявлених ревізією порушень та недоліків.

Слід зазначити, що метою складання акту перевірки на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є представлення керівництву підприємства достовірної інформації про стан діяльності та дисципліни, своєчасне виявлення помилок та резервів.

Акт перевірки ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» має вступну частину, основну частину та додатки до акту перевірки.

Типовими порушеннями, що виявляються під час проведення контролю дебіторської заборгованості, можуть бути:

– незадовільне оформлення первинних документів (застосування нетипових чи недоречних форм, відсутність підписів, печаток, не заповнення всіх необхідних реквізитів);

– неправильне оформлення або відсутність договорів, що стали підставою виконання робіт і послуг, відвантаження готової продукції, товарів і виникнення дебіторської заборгованості;

– безпідставне визнання доходів організації;

– неправильна класифікація сум дебіторської заборгованості на довгострокову та короткострокову;

– зарахування отриманих сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості невідповідних дебіторів;

– відображення дебіторської заборгованості на фіктивних рахунках неіснуючих клієнтів або за фіктивними нетоварними операціями;

– списання нестач і крадіжок за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;

– неправильне відображення бартерних операцій;

– не взаємозакриття авансів, отриманих відповідними сумами щодо списання визнаної дебіторської заборгованості;

– не взаємозакриття авансів, сплачених відповідними сумами щодо списання визнаної кредиторської заборгованості;

– приховування дебіторської заборгованості відображенням у Балансі згорнутого залишку;

- неправильне визначення (оцінка) сум дебіторської заборгованості у зв'язку з коливанням курсу валют на дату складання Балансу при розрахунках в іноземній валюті;
- неправильний розрахунок суми резерву сумнівних боргів;
- шахрайство з сумами дебіторської заборгованості підзвітних осіб (списання її без підстав та немає документального підтвердження);
- заміна реальних виписок банку іншими або виправлення сум, що свідчать про погашення дебіторської заборгованості;
- неправильне визначення податкового зобов'язання з ПДВ;
- формальне проведення інвентаризації розрахунків;
- невідповідність даних аналітичного та синтетичного обліку тощо.

В ході перевірки дебіторської заборгованості на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» не виявлено суттєвих порушень у веденні обліку дебіторської заборгованості. Всі первинні документи оформлені належним чином і відображуються в журналах-ордерах та оборотно-сальдових відомостях, на основі яких формуються форми фінансової звітності, зокрема, фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД».

3.4 Реалізація матеріалів перевірки та удосконалення контрольно-аналітичного процесу на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД»

Завершальним етапом контролю на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є реалізація її матеріалів. Від цього безпосередньо залежить ефективність проведення контролю. За результатами перевірки головний бухгалтер ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» розробляє висновки і пропозиції. Висновки повинні ґрунтуватися лише на фактах, що викладені в акті про проведення перевірки, а пропозиції виходити з цих висновків.

Якщо в акті описуються лише факти виявлених порушень, то у

висновках перевірки – думка перевіряючого, сформована на всебічно проаналізованих фактах, судженнях про існуючі зв'язки між фактами, їх оцінка за результатами контролю. Саме думка, судження та оцінка фактів головного бухгалтера на підставі спеціальних бухгалтерських та ревізорських знань мають доказовий характер. Висновки перевіряючий складає самостійно, без будь – якого втручання і підписує їх тільки він. Однак висновки, за які головний бухгалтер несе відповідальність як посадова особа, затверджує керівник ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД».

Пропозиції по акту повинні бути розгорнутими, давати ясні та вичерпні положення по виявлених недоліках із зазначенням строку їх виконання і конкретних виконавців.

Прийняття рішення за матеріалами ревізії є заключною стадією перевірки, але не останньою – необхідно встановити контроль за виконанням прийнятого рішення, які слід додати до висновку перевірки.

Слід відмітити, що головний бухгалтер після проведення перевірки звітує керівнику та адміністрації підприємства на відповідних зборах, надає рекомендацій щодо запобігання виявленим порушенням у майбутньому, які надає керівнику для приймання відповідних управлінських рішень. За результатами зборів складається відповідний протокол за результатами проведеної перевірки фінансово-господарської діяльності ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД».

Розрахунки з контрагентами мають динамічний характер, а тому потребують постійного контролю і впливу з боку управлінського персоналу у загальній системі менеджменту підприємства. Ця діяльність нерозривно пов'язана з обробкою великих потоків економічної інформації, яка значною мірою залежить від ефективності системи обліку на підприємстві. Адже для нормального управління і функціонування треба мати достовірну і своєчасну інформацію про стан дебіторської заборгованості та її законність. Економічна природа дебіторської заборгованості впливає на порядок її відображення в обліку, а також на структуру об'єктів контролю та параметри

їх оцінки. Тому стан дебіторської заборгованості в системі внутрішнього контролю підприємства необхідно оцінювати за такими параметрами:

- доцільність та обґрунтованість розподілу функціональних обов'язків між персоналом бухгалтерії;
- повнота відображення дебіторської заборгованості;
- обґрунтованість записів на відповідних рахунках;
- вірність розрахунків; відповідність і вчасність облікової реєстрації.

Вважаємо, що основними рекомендаціями щодо вдосконалення системи внутрішнього контролю дебіторської заборгованості ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» можуть бути наступні.

Зокрема, контролювати стан розрахунків з дебіторами, у тому числі за простроченими заборгованостями. При цьому своєчасно виявляти такі види дебіторської заборгованості, які є недопустимими для підприємства (наприклад, прострочена заборгованість контрагентів понад три місяці). Для організації контролю можливим є використання робочого документу контролера «Результати перевірки даних про реалізацію продукції у розрізі покупців» (табл. 3.9).

Таблиця 3.9 – Результати перевірки даних про реалізацію продукції у розрізі покупців за _____ 20__ року

№	Покупець					Кількість замовлень	Інформація про реалізацію продукції									Кореспонденція рахунків				Інформація про оплату				
	назва	країна	місто	прізвище менеджера	дата початку взаємин		договір поставки			видатковий документ			податкова накладна			за даними підприємства		за даними перевірки		дата		Ме платіж. документу		Примітки
							дата	№	сума, грн.	дата	№	сума, грн.	дата	№	сума, грн.	дебет	кредит	дебет	кредит	по договору	фактично	№ платіж. документу	сума, грн.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25

Отже, є необхідність розробки пакету робочих документів контролера для організації ефективного процесу контролю дебіторської заборгованості.

Така документація повинна відповідати об'єктивним умовам функціонування та специфіки діяльності підприємства, а також уможливлювати отримання усієї необхідної достовірної інформація про стан об'єкта та співставлення її з плановими (нормативними). Запропонований у табл. 3.9 документ дозволяє: по-перше, акумулювати дані про своєчасність відвантаження продукції, оформлення первинних документів, відображення в обліку; по-друге, аналізувати стан розрахунків з дебіторами разом із виявленням різної за строками непогашення заборгованості; по-третє, сформулювати висновок щодо доцільності подальшої роботи з певним покупцем на підставі попередніх поставок і своєчасності його оплати тощо.

Проводячи інвентаризацію розрахунків з дебіторами, ми пропонуємо форму документа (табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Аналіз дебіторської заборгованості у розрізі дебіторів

№ п/п	Назва дебітора	Фактичний стан дебіторської заборгованості					Виставлені претензії						Кількість прострочених місяців оплати					Примітки	
		дата виникнення	вид (аванс, бартер, забезпечена векселем тощо)	сума, тис. грн	документ (назва, №)	за які цінності	дата	документ	результат (признані відхилені)	кореспонденція		0 - 1	1 - 3	3 - 6	6 - 9	9 - 12	поверх 12		
										дебет	кредит								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	

За допомогою такого документу можна виявити фактичний стан розрахунків у розрізі окремих дебіторів, його аналіз та своєчасне реагування на можливі відхилення. Унаслідок цього підприємство активізує роботу відповідної служби щодо повернення наявних боргів і уникнення потенційних у майбутньому.

З метою контролю за правильність проведення та організації інвентаризацій розрахунків з дебіторами можливим є використання робочого документу контролера «Тест контролю правильності проведення інвентаризації» (табл. 3.11), який дозволить узагальнити інформацію про

порушення.

Таблиця 3.11 – Тест контролю правильності проведення інвентаризацій розрахунків із дебіторами

№	Елемент вибірки	Порушення (+ / -)											Примітки
		інвентаризації розрахунків взагалі не проводяться	відсутність підписів членів інвентаризаційної комісії у документації	достовірність наявних виправлень не підтверджена підписами членів комісії	відсутність необхідних реквізитів у зазначених розрахункових документах дебіторів	відсутність прописом кількості натуральних показників	акти звірок з дебіторами, що додаються до актів інвентаризацій, не містять обов'язкових реквізитів чи взагалі відсутні	складені інвентаризаційні описи не відповідають встановленим вимогам	відсутність відображення результатів інвентаризацій (відхилень) в обліку	відсутність виділення заборгованості за строками непогашення	невірне відображення у звітності, зокрема, наведена заборгованість не розгорнута у балансі	інше	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14

У подальшому цей документ може буде використаний для прийняття відповідних заходів щодо усунення виявлених недоліків. Таким чином, для забезпечення ефективності внутрішнього контролю стану дебіторської заборгованості на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» доцільно встановити конкретні процедури саме відповідно до розглянутих об'єктів та параметрів у Посадових інструкціях персоналу бухгалтерії. Для удосконалення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємстві ми пропонуємо проведення тестів внутрішнього контролю (додаток Я) та розробки відповідних робочих документів перевіряючого. Такі документи нададуть головному бухгалтеру ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», як перевіряючого фінансово-господарської діяльності підприємства, контролювати чи є операції, які пов'язані продажем товарів чи наданих послуг дійсними; чи вчасно і точно реєструються операції з продажу товарів чи надання послуг у відношенні рахунка, суми і періоду; чи відповідають грошові надходження балансовим рахункам дебіторів; чи затверджується і

реєструється повернення товарів замовниками точно у відношенні рахунка, суми і періоду; чи усі замовлення відповідним чином затверджуються з урахуванням ризику неплатежу, чи сумнівні рахунки визнаються і забезпечуються вчасно.

ВИСНОВКИ

У процесі своєї діяльності всі підприємства, організації вступають у різні розрахункові взаємовідносини, коло яких досить широке. Встановлення господарських відносин між суб'єктами господарювання передбачає виникнення між ними певних прав і обов'язків та наявність в зв'язку з цим дебіторської заборгованості за ними.

Незалежно від причин виникнення дебіторської заборгованості уникнути її неможливо. Тому підприємству необхідно шукати шляхи ефективного управління дебіторською заборгованістю, зокрема вдосконалення бухгалтерського обліку взаєморозрахунків, організація ефективної та дієвої системи внутрішньогосподарського контролю тощо.

Методику обліку, основні поняття та порядок розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності визначає П(с)БО 10 «Дебіторська заборгованість»

Згідно П(С)БО 10, дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує імовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її сума може бути достовірно визначена (майбутня економічна вигода – це потенціал, який може сприяти надходженню, прямо або непрямо, грошових коштів або їх еквівалентів на підприємство).

Розглядаючи дебіторську заборгованість, не можна не помітити наявності широкого спектра її видів. Проведений аналіз літературних джерел дозволяє зробити висновок про наявність різних ознак класифікацій дебіторської заборгованості. З метою складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками: за способом виникнення (пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг та інша або не пов'язана з реалізацією товарів, робіт, послуг); за зв'язком з нормальним операційним циклом (довгострокова, короткострокова); за терміном погашення (термінова, прострочена, відстрочена); за контрагентами (вітчизняна, іноземна); за забезпеченістю (забезпечена, незабезпечена); за

формою погашення (монетарна, немонетарна); за ступенем дотримання фінансової дисципліни (допустима, не виправдана).

Кваліфікаційна робота здійснювалася на матеріалах підприємства ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», яке займається будівництвом та здійсненням будівельно-монтажних робіт.

ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» має нестійке фінансове становище. Аналіз отриманих даних свідчить про недостатню ліквідність підприємства. Хоча підприємство в цілому, можна сказати, забезпечене оборотними коштами, але всі вони мобілізовані у дебіторську заборгованість і в активи, які повільно реалізуються. Показники абсолютної, миттєвої і загальної ліквідності набагато нижчі нормативних значень. Це викликано перевищенням темпів росту поточної заборгованості темпів росту ліквідних коштів підприємства. Через брак ліквідних коштів підприємство не здатне покрити короткострокових зобов'язань. При аналізі дебіторської заборгованості особливе місце посідає вивчення динаміки, складу, структури, причин, строків існування і давності створення дебіторської заборгованості.

Загальна величина дебіторської заборгованості зменшилася на 126,5 тис. грн. Дана ситуація відбулася через зменшення суми розрахунків за продані товари, виконані роботи і надані послуги на 2,9 тис. грн. та зменшення іншої поточної дебіторської заборгованості на 123,6 тис. грн. Найбільшу питому вагу за віком дебіторської заборгованості займає заборгованість до 1-го місяця: за товари, роботи, послуги – 47,91%, іншу – 52,04%, разом – 51,91%.

Організація бухгалтерського обліку представляє собою систему умов та елементів побудови облікового процесу з метою отримання достовірної та своєчасної інформації про господарську діяльність підприємства і здійснення контролю за раціональним використанням майна і здійснення розрахунків.

За ведення бухгалтерського, податкового та синтетичного обліку на підприємстві відповідає головний бухгалтер.

Правильна організація обліку дебіторської заборгованості, своєчасне

оформлення документації є гарантією збереження належних підприємству матеріальних цінностей. Організація підсумкового обліку залежить від якості організації первинного та поточного обліку. Дані журналів-ордерів і Головної книги є основою для складання фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва.

Аналітичний облік дебіторської заборгованості за товари, роботи та послуги на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» ведеться по кожному покупцю і замовнику, по кожному пред'явленому до сплати рахунку у відповідних картках по рахунку 36 та журналах-ордерах по рахункам 36. Аналітичний облік розрахунків з підзвітними особами ведеться за кожною підзвітною особою, а синтетичний систематизується в журналі-ордері по рахунку 372.

Фінансовий звіт СПД ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» складається у відповідності до вимог П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва». Дебіторська заборгованість ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» відображається у фінансовому звіті у другому розділі активу балансу «Оборотні активи».

Внутрішньогосподарський контроль діяльності ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» здійснюють – керівник та головний бухгалтер, які несуть відповідальність за правильність організації та ведення бухгалтерського і податкового обліку згідно із законодавчими актами України.

Об'єктами контролю є стан розрахункових взаємовідносин, що виникають в процесі звичайної діяльності (тобто розрахунки з покупцями, різними дебіторами, підзвітними особами тощо).

Завдання, що стоять перед перевіряючим при здійсненні контролю за дебіторською заборгованістю наступні: оцінювати систему контролю за дебіторською заборгованістю, для чого необхідно визначити сильні та слабкі сторони контролю, що впливають на проведення щорічних процедур контролю; виявити дані, які можна використовувати при щорічних перевірках; скласти програму та методичку проведення контролю дебіторської заборгованості; здійснити перевірку дебіторської заборгованості; скласти

висновки за даними перевірки та розробити рекомендації щодо усунення виявлених порушень та запобіганню їм у майбутньому.

Узагальнення результатів контролю на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» включає комплекс методичних прийомів групування і систематизації його результатів, необхідних для прийняття рішень щодо усунення виявлених недоліків у діяльності підприємства. На основі систематизованого матеріалу складається акт. Акт перевірки ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» має вступну частину, основну частину та додатки до акту перевірки.

Завершальним етапом контролю на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» є реалізація її матеріалів. Від цього безпосередньо залежить ефективність проведення контролю. За результатами перевірки головний бухгалтер ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» розробляє висновки і пропозиції. Висновки повинні ґрунтуватися лише на фактах, що викладені в акті про проведення перевірки, а пропозиції виходити з цих висновків.

Дебіторська заборгованість є джерелом утворення активів боржника, який цим може користуватися і використовувати засоби без права на це. Пропонуємо розроблену форму внутрішньої звітності для узагальнення результатів розрахунків із покупцями і замовниками для більш оптимального їх управління. Вдосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» надає можливість вибору її оптимального розміру для кожного окремого підприємства, максимально уникати прострочення термінів її погашення, оптимізації контингенту покупців та замовників, ураховуючи їх платоспроможність, що, своєю чергою, вплине на зменшення обсягів сумнівних боргів, безнадійної заборгованості, а також удосконалення управлінського аспекту стосовно витрат та доходів кожного окремого підприємства.

Для забезпечення ефективності внутрішнього контролю стану дебіторської заборгованості на ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД» доцільно встановити конкретні процедури саме відповідно до розглянутих об'єктів та параметрів у Посадових інструкціях персоналу бухгалтерії. Для

удосконалення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості на підприємстві ми пропонуємо проведення тестів внутрішнього контролю та розробки відповідних робочих документів перевіряючого. Такі документи нададуть головному бухгалтеру ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», як перевіряючого фінансово-господарської діяльності підприємства, контролювати чи є операції, які пов'язані продажем товарів чи наданих послуг дійсними; чи вчасно і точно реєструються операції з продажу товарів чи надання послуг у відношенні рахунка, суми і періоду; чи відповідають грошові надходження балансовим рахункам дебіторів; чи затверджується і реєструється повернення товарів замовниками точно у відношенні рахунка, суми і періоду; чи усі замовлення відповідним чином затверджуються з урахуванням ризику неплатежу, чи сумнівні рахунки визнаються і забезпечуються вчасно.

Отримані результати дослідження спрямовані на вдосконалення методики і організації обліку й контролю дебіторської заборгованості, які можуть бути впроваджені у діяльність ТОВ «ІМПЕРІАЛ-ТРЕЙД», що дозволить посилити інформаційну і контрольну функції бухгалтерського обліку та підвищити ефективність управління цими операціями на досліджуємому підприємстві.

Новизна дослідження полягає у визначенні досконалої класифікації дебіторської заборгованості, уніфікації способів її оцінки і документів аналітичного обліку, а також рекомендації щодо удосконалення обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємстві.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Береза С. Л. Облік і контроль грошових активів та дебіторської заборгованості: теорія і практика: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ. 2003. 20 с.
2. Белозерцев В. С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств оптової торгівлі. *Вісник Дніпропетровського національного університету ім. О. Гончара*. 2010. №10. С. 56–58.
3. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. №12. С. 24–36.
4. Боді Зві, Мертон Роберт. Фінанси: пер. з англ.: навч. посіб. Київ : Видавн. Дім «Вільямс». 2000. 592 с.
5. Борисов А. Б. Большой экономический словарь. Київ : Книжный Мир. 1999. 895 с.
6. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник Житомир : ПП «Рута», 2009. 912 с.
7. Герман Я. Ю. Облік дебіторської заборгованості: вітчизняний і зарубіжний досвід. Донецьк : Дон. НУЕТ. 2013. С. 21-26.
8. Господарський кодекс України від 15.12.2005 №3202–IV (зі змінами та доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.07.2019).
9. Гуня В. О. Удосконалення класифікації дебіторської заборгованості та її відображення у фінансовій звітності підприємств. *Економічний простір*. 2013. №19. С. 124–131.
10. Дубровська Є. В. Дослідження сутності поняття «Дебіторська заборгованість». *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка»*. Суми : Сум. ДУ. 2009. №2. С. 202-205.
11. Інструкція про застосування плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій від 30.11.1999 №291 (зі змінами і доповненнями). URL:

<http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.07.2019).

12. Євлаш Т.О. Інформаційне забезпечення обліку операцій з дебіторської заборгованості та його удосконалення. *Вісник Запорізького національного університету*. №4(8). 2015. С. 161-171.

13. Кірейцев Г. Г. Фінансова звітність підприємств та її аналіз. Київ : ЦУЛ, 2002. 452 с.

14. Ключ Ю. І. Удосконалення внутрішнього контролю дебіторської заборгованості. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Даля*. № 8 (162). 2013. С. 160-164.

15. Коваленко Д.І. Удосконалення розрахунку оптимального розміру дебіторської заборгованості підприємств легкої промисловості України *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. №16. С. 65–69.

16. Лишиленко О.В. Бухгалтерський облік: підручник; 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 345 с.

17. Лищенко О. Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Держава і регіони : журнал*. Запоріжжя. Гуманіст. Ун-т «Запоріз. ін-т держ. та муніцип. упр.». 2009. №1. С.114-117.

18. Матицина Н. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2006. №12. С. 38-42.

19. Мезенцева Н. М., Яцкевич Л. Ю. Вдосконалення обліку дебіторської заборгованості в сучасних умовах господарювання. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2019. №4 (21). URL: <http://www/easterneurope-ebm.in.ua/21-2019-ukr> (дата звернення: 03.07.2019).

20. Момот Т. В. Управление дебиторской задолженностью предприятия. *Бизнес информ.* 2013. №11-12. С. 97-99.

21. Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устинко О. А. *Економічний енциклопедичний словник* : у 2 томах. Львів : Світ, 2005. Т.1. 616 с.

22. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності:

- навч.-довідн. посібн. / Ю.С. Цал-Цалко, Г.Г. Кірейцев, І.В. Луканьов та ін. Житомир : ПП «Рута», 2011. 707 с.
23. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги : *Бухгалтерський облік і аудит*. 2009. №11. С. 31–37.
24. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджено наказом МФУ від 7.02.2013 №73 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.07.2019).
25. Ніколаєнко О. Деякі аспекти аналізу дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання. *Підприємство, господарство і право*. Київ : ТОВ «Гарантія», 2004. №7. С. 141-145.
26. Пінчук Т. А., Шрам Т. В. Організаційно-методичні проблеми обліку дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Ефективна економіка*. Дніпро. 2016. №10. С. 24-29.
27. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755–IV(зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.08.2019).
28. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999р № 996-XIV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.08.2019).
29. Порядок подання фінансової звітності: Постанова КМУ від 28.02.2000 №419 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.07.2019).
30. Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві: Постанова КМУ від 01.08.2005 №668 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.07.2019).
31. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 №291 (зі змінами і

- доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 22.09.2019).
32. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженим наказом МФУ від 02.09.2014 №879 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.09.2019).
33. Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 24.03.1995 №88 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.09.2019).
34. П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 №137 (із змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 26.08.2019).
35. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 №237 (із змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 16.09.2019).
36. П(С)БО 11 «Зобов'язання», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.01.2000 №20 (із змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 13.09.2019).
37. П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001 №559 (із змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 17.09.2019).
38. П(С)БО 15 «Доходи», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 29.11.1999 №290 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.08.2019).
39. П(С)БО 16 «Витрати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 №318 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2019).
40. П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 №25 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2019).
41. Про затвердження Змін до Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні: Наказ Міністерства інфраструктури від 05.12.2013 №983 (зі

- змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.09.2019).
42. Соловей Н.В., Маліношевська К.І. Проблеми обліку дебіторської заборгованості. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури: збірник наукових праць НАУ*. 2010. Вип. 25. С. 125–130.
43. Фукалова А.І. Сутність дебіторської заборгованості, її оцінка та класифікація. *Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О. Ф.* (м. Суми, 24-26 квітня 2013 р.): у 4 т. / за заг. ред. О. В. Прокопенко. Суми : Сумський державний університет, 2013. Т. 3. С. 231-233.
44. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435–IV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.07.2019).
45. Чорнобривець М. М. Дебіторська заборгованість: сутність та причини виникнення. *Європейські перспективи*. 2013. №10. С. 181–185.
46. Шевченко Б. О. Теоретичні аспекти поняття «дебіторська заборгованість». URL: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73594.doc.htm (дата звернення: 28.08.2019).
47. Шип В.Ю. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка»*. 2010. Вип. 29, Ч. 2. С. 96-99.
48. Accounting principles: a business perspective first global text edition, volume 1. *Financial Accounting /James Don Edwards*. PhD, D.H.C. 2014. 817 p.
49. Joshua Kennon. Accounts Receivables on the Balance Sheet. Updated October 13, 2016. URL: <https://www.thebalance.com/accounts-receivables-on-the-balance-sheet-357263>.
50. Linda Richter. Tips for Recognizing Accounts Receivable Fraud Schemes. URL: <http://www.brighthub.com/office/finance/articles/95378.aspx>.

51. Palchei A., Jatsko M. Peculiarities of accounting for receivables in foreign countries. *HERKASY UNIVERSITY BULLETIN: Economics sciences*. 2015. Vol. 345. №12. 35-42pp.
52. John W. Day. Theme: Accountants receivable. *Future Article* : MBA. 2008. 12-17pp.
53. Міністерство фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 26.08.2019).
54. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 26.08.2019).